

Småskalig fårproduktion

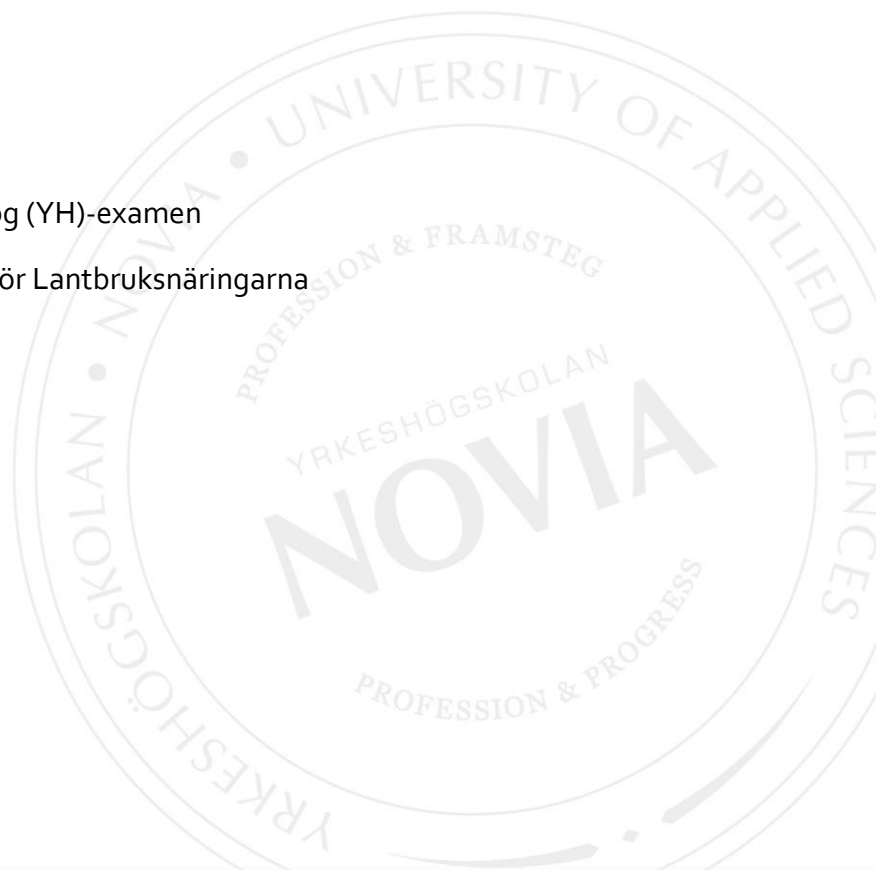
Fallstudie av Lillgård i Ingå

Pernilla Grönholm

Examensarbete för agrolog (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för Lantbruksnäringarna

Ekenäs 2020

EXAMENSARBETE

Författare: Pernilla Grönholm
Utbildning och ort: Naturbruk och miljö, Raseborg
Profilerings: Lantbruksnäringarna
Handledare: Eva Sandberg-Kilpi

Titel: Småskalig fårproduktion - Fallstudie av Lillgård i Ingå

Datum 3.5.2020 Sidantal 69

Bilagor 1

Abstrakt

Detta arbete gjordes som en fallstudie där möjligheten att börja med småskalig fårproduktion på gården Lillgård i Ingå undersöktes. Syftet med arbetet är att ta reda på huruvida småskalig fårproduktion passar på Lillgård. Arbetets forskningsfrågor är; vad krävs för start av småskalig fårproduktion? Passar småskalig fårproduktionsverksamhet på Lillgård och vilka är de ekonomiska förutsättningarna för småskalig fårproduktion på Lillgård?

Genom en litteraturstudie presenteras småskalig fårproduktion i Finland för att få en bild av vad som behövs för att bedriva en fungerande fårproduktion samt vilka lagar och krav det finns. Fallstudiedelen är en genomgång och kartläggning av byggnader och områden på gården samt en plan över hur fårproduktion skulle kunna förverkligas. Även ekonomiska faktorer såsom uträkningar för investeringar, utgifter och inkomster behandlas.

Under arbetets gång har jag kommit fram till att de viktigaste aspekterna för att starta en fårproduktion är de ekonomiska förutsättningarna, ett personligt intresse för fårproduktion, en lämplig gård för ändamålet, praktiska kunskaper samt viljan och beredskapen att arbeta med fårproduktion. Jag har ett intresse för fårproduktion och utredningen visar att Lillgård som gård är lämplig för ändamålet. De ekonomiska förutsättningarna kan ses som goda med beaktande av de preliminära beräkningarna.

Språk: Svenska
fallstudie

Nyckelord: agrolog, småskalig fårproduktion, finsk lantras,

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Pernilla Grönholm
Koulutus ja paikkakunta: Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma, Raasepori
Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Maatalous
Ohjaaja(t): Eva Sandberg-Kilpi

Nimike: Pienimuotoinen lampaantuotanto – tapaustutkimus Lillgårdin tilalta Inkoossa

Päivämäärä 3.5.2020 Sivumäärä 69

Liitteet 1

Tiivistelmä

Tämä työ tehtiin tapaustutkimuksena, jossa tutkittiin mahdollisuutta pienimuotoiseen lampaantuotantoon Lillgårdin tilalla Inkoossa. Tämän työn tarkoituksena on selvittää, soveltuuko pienimuotoinen lampaantuotanto Lillgård-tilalle. Työn tutkimuskysymykset ovat; mitä tarvitaan pienimuotoisen lampaantuotannon aloittamiseen? Soveltuuko tila pienimuotoiseen lampaantuotantoon ja mitkä ovat Lillgårdin pienimuotoisen lampaantuotannon taloudelliset edellytykset?

Kirjallisuustutkimus esittelee pienimuotoisen lampaantuotannon Suomessa, jotta saadaan kuva siitä, mitä tarvitaan toimivan lampaantuotannon toteuttamiseksi ja mitä lakeja ja vaatimuksia on olemassa. Tapaustutkimusosio kattaa katsauksen ja kartoituksen maatilán rakennuksista ja alueista sekä suunnitelman lampaantuotannon toteuttamiseksi. Lisäksi käsitellään taloudellisia tekijöitä, kuten sijoituslaskelmia, menoja ja tuloja.

Työn aikana olen tullut siihen tulokseen, että tärkeimmät näkökohdat lampaantuotannon aloittamisessa ovat mielestäni mitä tutkimukseni on tuonut esille, oma taloudellinen tilanne, henkilökohtainen kiinnostus lampaantuotantoon, tarkoitukseen sopiva maatila, käytännön tiedot sekä innostus tehdä töitä. Olen kiinnostunut lampaantuotannosta ja katson, että Lillgård maatilana on sopiva tähän tarkoitukseen.

Kieli: ruotsi Avainsanat: agrologi, pienimuotoinen lampaantuotanto, suomenlammas, tapaustutkimus

BACHELOR'S THESIS

Author: Pernilla Grönholm
Programme: Degree Programme in Natural Resources and the Environment
Specialization: Agriculture
Supervisor(s): Eva Sandberg-Kilpi

Title: Small-scale Sheep Production- A Case Study of Lillgård Farm in Ingå

Date 3.5.2020 Number of pages 69 Appendices 1

Abstract

This Bachelor's thesis is a case study where the possibility of starting small-scale sheep production on the farm Lillgård in Ingå was investigated. The purpose of this thesis is to find out whether small-scale sheep production is suitable for Lillgård. The research questions are; what is needed for starting small-scale sheep production, is a small-scale sheep production suitable for Lillgård and what is the economic base for small-scale sheep production at Lillgård?

To get a picture of what is needed to operate sheep production and what laws and requirements there are, small-scale sheep production in Finland is presented through a literature study. The case study section is a review of buildings and areas on the farm as well as a plan on how sheep production could be realized. Economic factors such as investment calculations, expenditures and income are also presented.

During the course of the thesis I have concluded that the most important aspects when starting sheep production are the financial conditions, a personal interest in, a suitable farm for the purpose, practical knowledge and willingness and readiness to work with sheep production. I have an interest in sheep production and the investigation shows that Lillgård as a farm is suitable for this purpose. The economic conditions can be considered good according to preliminary calculations.

Language: Swedish Key words: agriculture, small-scale sheep production, Finnsheep, case study

Innehållsförteckning

1.	Indelning	1
1.1.	Forskningsfrågor	1
1.2.	Syfte och mål	2
1.3.	Metod.....	2
2.	Teoridel	3
2.1.	Fårhållning i Finland	3
2.2.	Finsk lantras	4
2.3.	Avel	5
2.4.	Utfodring.....	6
2.4.1.	Foderplanering.....	6
2.4.2.	Foderplan för tacka under dräktighet, lamning och digivning	8
2.4.3.	Utfodringsmetoder	9
2.5.	Beten.....	11
2.5.1.	Betesplanering	12
2.5.2.	Inhägnader för bete.....	13
2.5.3.	Underhåll av inhägnaderna	14
2.5.4.	Vinterhagar och utomhusfällor	14
2.5.5.	Vatten och tilläggsfoder på bete	14
2.5.6.	Får som kulturlandskapsvårdare	15
2.6.	Fårhuset	15
2.6.1.	Arbetsutrymmen för fårskötaren	17
2.6.2.	Väggar, golv och underlag.....	18
2.6.3.	Foderanordningar och vatten.....	18
2.6.4.	Ventilation, värme och belysning	19
2.6.5.	Uppföljning av välbefinnandet och underhåll av utrymmen	19
2.7.	Slakt.....	21
2.8.	Produkter av finsk lantras	21
2.9.	Närproducerat.....	22
2.10.	Registrering.....	23
3.	Fallstudie.....	24
3.1.	Utrymmeskrav för småskalig fårproduktion	24
3.2.	Lillgård	25
3.3.	Gårdens historia	25

3.4.	Befintliga byggnader	26
3.4.1.	Möjlig storlek på fårbesättning i de existerande utrymmena	30
3.4.2.	Foderbord	32
3.5.	Plan för nyttjande av befintliga byggnader och renoveringsbehov	33
3.6.	Rasthage	38
3.7.	Gödselhantering.....	41
3.8.	Redskap.....	42
3.9.	Beten.....	42
3.9.1.	Lämpliga områden för framtida beten	42
3.9.2.	Stängsel	44
3.9.3.	Betesrotation	45
3.9.4.	Vattenförsörjning på beten	45
3.10.	Flyttning av fåren.....	45
3.11.	Lamning.....	46
3.12.	Hälsovård.....	47
3.13.	Foder	47
3.14.	Övrigt	48
4.	Ekonomidel	50
4.1.	Produkter av får.....	50
4.2.	Stödmöjligheter	50
4.3.	Uträkningar	51
4.3.1.	Investeringsutgifter	51
4.3.2.	Årliga utgifter.....	54
4.3.3.	Införskaffning av livdjur.....	56
4.3.4.	Inkomster.....	57
4.4.	Sammanfattning av beräkningar.....	58
5.	Diskussion	60
5.1.	Start av småskalig fårproduktion	60
5.2.	Passar småskalig fårproduktionsverksamhet på Lillgård?	60
5.2.1.	Utrymmen.....	61
5.2.2.	Finsk lantras	61
5.2.3.	Beten.....	62
5.2.4.	Läge	62
5.3.	Ekonomiska förutsättningar för småskalig fårproduktion på Lillgård.....	62

6. Slutsats.....	64
7. Källor.....	66

1. Indelning

Jag valde ämnet för detta examensarbete eftersom jag är intresserad av fårskötsel och om jag tar över mina föräldrars gård, Lillgård i Ingå, så vill jag utveckla gården till en fårgård. Idén föddes då jag gjorde min specialiseringspraktik i Milnathort, Skottland på en fårgård. Jag hade innan det ingen egentlig erfarenhet av fårskötsel. Jag blev under praktiken intresserad och inspirerad att själv börja med fårproduktion. Mitt mål med detta examensarbete ta reda på förutsättningar och möjligheter för men även begränsningar baserade på lagstiftning och ekonomiska förutsättningar som omfattar småskalig fårproduktion i Finland.

Jag väljer att inrikta mig på småskalig fårproduktion, eftersom jag inte är intresserad av storskalig djurhållning där djuren blir mer som produkter. Småskalig djurhållning är mer personlig och enligt mig etisk. Man lär känna djuren och kan se till att var och en får leva ett så bra liv som möjligt. Småskalig djurproduktion passar även på Lillgård, för att själva gården är relativt liten i storlek, särskilt de befintliga utrymmena. För en större mängd får skulle utbyggnader eller renovering i större utsträckning behövas, vilket jag som ny i branschen inte har råd med och inte intresserad av.

Jag kommer att fokusera på finsk lantras som fårras i och med att jag är intresserad av rasens historia och kulturella betydelse samt bevarandet av ursprungsraser. Den finska lantrasen har även andra fördelaktiga egenskaper, så som beteende, fåren är mer domesticerade och tama är många andra ras, de har bra modersegenskaper, en stor kullstorlek och att den är den lättaste rasen att få tag på i Finland.

1.1. Forskningsfrågor

Forskningsfrågorna i detta arbete är:

1. Vad krävs för start av småskalig fårproduktion?
2. Passar småskalig fårproduktionsverksamhet på Lillgård?
3. Vad är de ekonomiska förutsättningarna för småskalig fårproduktion på Lillgård?

I teoridelen i arbetet kommer jag att gå in på småskalig fårproduktion. I fallstudien kommer jag att gå in på själva gårdens möjligheter och begränsningar, utgående från befintliga byggnader och betesmarker samt uppskatta lönsamheten med hjälp av ekonomiska beräkningar.

1.2. Syfte och mål

Mitt mål är att få en övergripelig bild av fårproduktion i Finland med allt vad det innebär samt se huruvida fårproduktion passar mig, om det är lönsamt och hur småskalig fårproduktion skulle fungera i praktiken på Lillgård. Jag kommer utforska alla möjligheter för beten, utrymmen för fårhållning och vad man kan göra på Lillgård för att skapa en fungerande fårgård. I ekonomidelen tar jag reda på olika utgifter och inkomster för att få en överblick över fårproduktion. Jag kommer att utgå från fallstudiens resultat och observationer för att göra ungefärliga uträkningar.

Jag gör detta arbete för att ta reda på vad som behövs för att kunna starta fårproduktion på Lillgård. Detta arbete är därför av praktisk nyttja både för mig och för andra som är intresserade av att starta upp småskalig fårproduktion.

1.3. Metod

Undersökningsmetoden för examensarbete är en fallstudie. Fallstudiens mål är att ta reda på alla aspekter av att starta fårproduktion på Lillgård i Ingå. Forskningsfrågorna stöder arbetets gång och innehåll och dessa besvaras i diskussionen. Jag kommer även göra en SWOT-analys som sammanfattar resultatet av denna fallstudie tillsammans med mina egna tankar och infallsvinklar.

Arbetet inleds med en teoridel som främst är en litteraturstudie. I teoridelen går jag in på olika aspekter och regler för fårhållning i Finland. Material söks från facklitteratur i form av böcker, artiklar och nätsidor. Jag kommer även att skriva om egna iakttagelser och synpunkter.

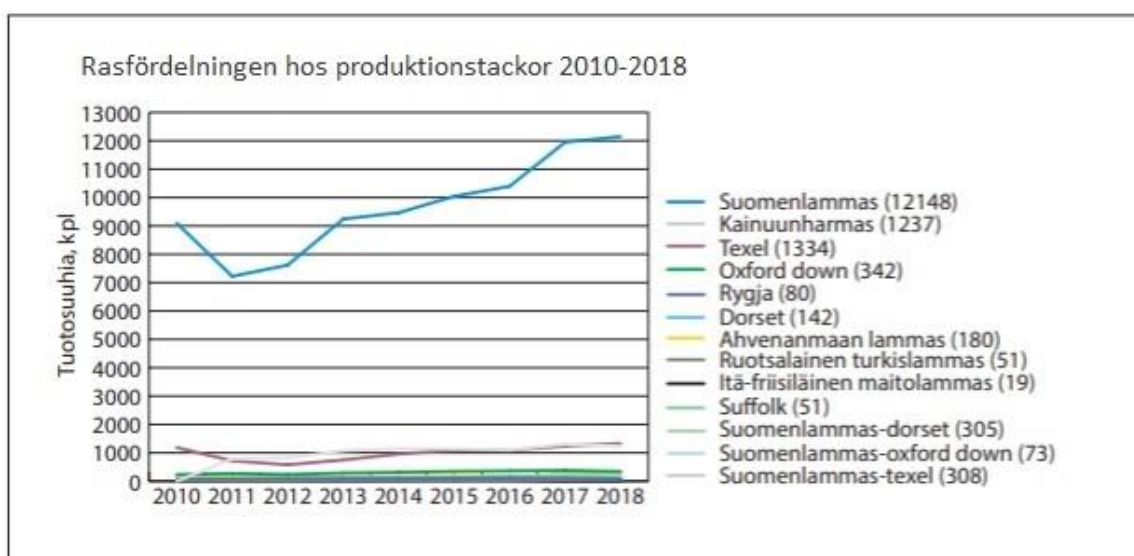
Fallstudien består av en överblick av gården som helhet. Jag kommer att bedöma existerande byggnaders lämplighet för fårhållning, bedöma markområden och framtida beten för att se hurdan fårproduktion som passar på Lillgård. Först görs en uppräknig på allt som redan finns på gården och därefter följer en plan över vad som kommer användas till vad och hur olika byggnader och områden kunde nyttjas.

I ekonomidelen görs uträkningar utifrån exempel från andra fårgårdar i både Finland och Sverige. För att få en ekonomisk överblick kommer jag se på vilka enskilda investeringar som bör göras, vilka jag sedan sammanställer. Målet är inte att få fram ett heltäckande resultat, utan en preliminär förteckning över vilka utgifter som ingår i fårhållning.

2. Teoridel

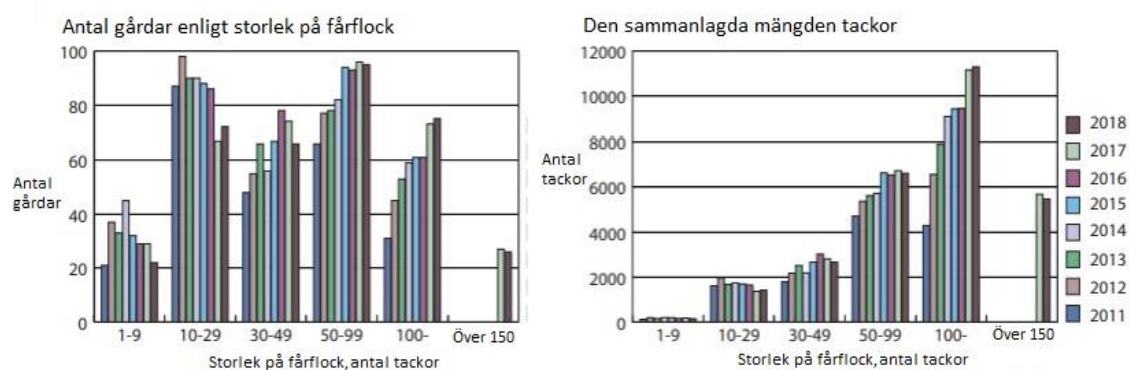
2.1. Fårhållning i Finland

I Finland är den klart vanligaste fårrasen finsk lantras, även kallad finnfår (Fig. 1). År 2018 var den totala summan produktionstäckor registrerade hos fårkontrollen 16 270 utav vilka 12 148 stycken är finsk lantras. Andra fårraser, i popularitetsordning, är Kainuunharmas, Texel, Oxford down, ålandsfår, Dorset, Rygja, svenskt pälsfår (Ruotsalainen turkislammass), Suffolk och Öst-frisiskt mjölkfår (Itä-friisiläinen maitolammass). (Pro Agria, 2020)

Figur 1. Produktionstäckornas rasfördelning i Finland 2010–2018 (Pro Agria 2020).

I figur 2 kan man se hur antalet finsk lantrasfår, från att ha haft en minskande trend i början av seklet, ökat och fortfarande sakta ökar (Pro Agria 2020).

Figur 2. Fårgårdarnas antal i Finland samt mängden stäckor, 2011–2018 (Pro Agria 2020).

Finlands fårproduktion är liten jämfört med många andra länder, t.ex. i Skottland, ansågs en gård med 500 tackor vara en mindre gård. Detta kan antas bero på Finlands geografi jämfört med då tex. Skottlands. I Skottland finns vida vidder och berg samt bergssluttningar som inte lönar sig eller kan användas för jordbruk. Det är då ekonomiskt och praktiskt att ha djur att beta på dessa svårframkomliga och icke odlingsdugliga områden. I Finland däremot bedrivs aktivt skogsbruk, samt i mindre skala även jordbruk. Dessa kan eventuellt ta upp den största arealen av möjliga betesområden i landet. Det högre ekonomiska värdet på skogsbruk och jordbruk jämfört med fårhållning kan antas elda till att man inte vill ödsla dessa områden till betesmarker. Ett exempel där områden i Finland, som annars ses som odugliga eller svårtillgängliga, används som beten är traditionen att föra ut får och kor på bete till öar i skärgården för sommarbete. Då kan djuren nyttja marker som annars inte skulle kunna nyttjas ekonomiskt för jord- eller skogsbruk.

2.2. Finsk lantras

Den finska lantrasen (Bild 1) är en ursprungsras, vilket innebär att rasen har utvecklats i miljöförhållanden som är lokala. Detta gör att de är särskilt anpassade till finska förhållanden. De har en päls som är resistens mot väder och vind. Tack vare sin kroppsbyggnad, med långa smala men starka ben, har de lätt att ta sig fram i även svårtillgängliga landskap. Ursprungsrasers motståndskraft mot sjukdomar har även stärkts, efter århundraden av avel och naturligt urval där de starkaste och friskaste klarade sig och förde vidare sina gener. (Knowsheep, 2013, 141 & Finnsheep, u.å.)

Rasen används både för ull- och köttproduktion, vilket gör den till en mångsidig fårras. Tackorna är relativt små jämfört med andra raser och väger 65–75 kg, medan baggarna väger 85–105 kg. De kan vara olika färger: svarta, vita eller bruna. Tövningsegenskaperna hos rasens ull är bra. Skinnen är vackra och används för olika ändamål, tex. som inredningsdetalj och i barnvagnar. (Knowsheep, 2013, 142)

Bild 1. Den finska lantrasen på bete (Pro Agria 2014).

De huvudsakliga produktionsinriktningarna för rasen är köttproduktion, främst lamm, uppfödning för försäljning av djur till avel och ullproduktion (Knowsheep, 2013, 144 & Finnsheep, u.å.).

Den finska lantrasen har även andra goda egenskaper. Deras lynne gör dem lättare att hantera än många andra raser och gör dem även lämpliga som sällskapsdjur. Rasen har också ett kulturellt och ekologiskt värde och att se till att ursprungsraserna bevaras är viktigt. (Knowsheep, 2013, 144 & Finnsheep, u.å.)

Enligt mina egna observationer och erfarenheter från andra som har finsk lantras och jämfört med fårraser jag arbetade med i Skottland har jag märkt att de Skotska fåren tillbringa en stor del av året utomhus och är mycket vildare än den finska lantrasen. Finsk lantras har i generationer haft närmare kontakt med människor vilket lett till att de blivit vanare vid mänsklig kontakt och även avlats enligt lynne. Detta gör dem mer tama. Finsk lantras har även bättre modersegenskaper än många av de Skotska tackorna jag skötte om. Det var inte ovanligt att tackorna där inte uppfattade att lammen de just fött var deras. Detta krävde mer uppsikt på djuren för att säkerställa att de fått i sig den livsviktiga första mjölken och se till att inget lamm blev lämnat ensam för att dö och. Då lamm föddes inomhus, tidigare på våren, behövdes ofta tackorna bindas fast för att de skulle tillåta sina egna lamm att dia. Enligt vad jag sett och hört av andra i den finländska fårbranschen är finsk lantrasfår duktiga på att ta hand om sina lamm och låter dem dia.

2.3. Avel

Det främsta syftet med aveln av finsk lantras är att bibehålla den höga fertiliteten och avkastningen, tackorna får relativt många lamm. De är vanligt med tvillingar, trillingar och till och med upp till femlingar. De blir snabbt könsmogna och kan föröka sig i tidig ålder, redan efter första året. Dessa faktorer gör att det relativt snabbt går att expandera fårflocken efter att man inlett fårhållning. Som ursprungsras är den även väl anpassad till de finska förhållandena. Med bra planering och avel kan man en grupp får med väldigt bra förutsättningar och avkastning. På grund av dessa egenskaper används rasen ofta i avel där man korsar raser för att få fram de bästa egenskaperna av båda raserna. Några av de vanligaste korsningarna är finsk lantras -dorset, finsk lantras -texel och finsk lantras oxford down (fig 1). År 2011 fanns det mindre än 7500 finsk lantras-tackor kvar i Finland (fig 1). År 2013 var antalet finsk lantrastackor som användes i produktion ca 9300, utav vilka 5 500 används till renrasig avel (fig 1). För bevarade av rasen krävs åtgärder och det görs nu ett aktivt arbete för att uppehålla den renrasiga aveln och rasens kvalitet. (Knowsheep, 2013, 142 & Mäki-Tanila, 2018, 8 & Finnsheep, u.å.)

2.4. Utfodring

Fåren behöver utfodras med grovfoder, som kan vara hö, gräs, hösilage eller ensilage, kraftfoder som finns i t.ex. pelletsform, tilläggsfoder för mineraler, spårämnen eller vitaminer samt eventuell tilläggsföda såsom rotfrukter, rovor, potatis och biprodukter enligt vad man får tag på. Tilläggsfödan ger också djuren mer sysselsättning. Mängden foder, särskilt kraftfodergivan varierar mycket under årets gång. Man bör ha uppsikt över djurens hull, mående och energinivå, för att försäkra sig om att djuren får det de behöver. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 2005, 242)

Då ensilaget och höet är utav bra kvalitet får fåren lämplig mängd vitaminer och mineraler via maten. Komplettering i form av salt och selen behöver ändå finnas. Selenet ges extra åt tackorna innan lamning vilket hjälper till att förebygga sjukdomar som lammlamhet hos lammen. Man ger ofta separat mineralfoder med fri tillgång, saltet får djuren i som av slickstenar. En analys av det egenodlade fodret bör göras för att ta reda på att fodret är utav bra kvalitet samt vilka ämnen som möjligen saknas för att kunna komplettera med tillägg. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 2005, 242)

Foderanalyser kan skickas in för analys till olika företag, som t.ex. Seilab. De gör både mikrobiologiska och kemiska tester på fodret. Via dessa kan patogena bakterier, föroreningar och indikatormikrober undersökas och uteslutas. Genom kemiska analyser bestäms proteinhalt, kolhydrater, näringsvärde, aska och energiinnehållet. Även ett iNDF-värde fås för foder och ensilage, vilket är osmältbart fiber. (Seilab Oy, 2008)

2.4.1. Foderplanering

Det är viktigt att se till att fåren får i sig allt vad de behöver. Detta görs genom foderanalys och foderstatsplanering där alla näringsämnen, spårämnen och mineraler framkommer. Tabell 1 visar exempel på en foderstat för får. Däri kan man efter foderanalys fylla i mängden av olika fodermedel för att se till att fåren får i sig korrekta mängder foder.

Tabell 1. Exempel på foderstat för får, (Spörndly, 2003). (ts = torrsubstans, AAT=, PBV= proteinbland i vommen)

	Energi	Protei	AAT	Kalcium	Fosfor	PBV Proteinba-		Behov
						lans i vommen	Grovfoder%	
Underhåll	7,4	58,0	50,0	3,4	2,6	0	70	Vikt: 50
Tillägg	4,0	35,0	20,0	0,9	0,8	0	70	Tillägg 6 v före lamning <2 lamm/tacka
Summa behov	11,4	93,0	70,0	4,3	3,4	-10	70	
Övre gräns	12,6	111,6	84,0	4,9	3,9	30,0	100,0	
Summa foder	11,4	93,0	83,1	4,4	3,4	-8,0	70,0	
Balans	0,0	0,0	18,7	2,7	0,0			

Fodermedelstabell													
Parameter	Giva	Min	Max	TS	Grovfoder	Energi	råprotein	AAT aminosyror som absorberas i tunntarmen		PBV	Kalcium	Fosfor	Giva
Enhet	kg torrsubstans	kg ts	kg ts	andel (0-1)	andel (0-1)	MJ/kg ts	g/kg ts	g/kg ts	g/kg ts	g/kg ts	g/kg ts	g/kg ts	foder
Bete	0,00	0	0	0,22	1	10,5	150	78	36	5,5	3	0,0	0,0
Hö	0,00	0	999	0,84	1	9,3	60	67	-19	3,7	2,2	0,0	0,0
Ensilage 1	0,55	0	999	0,32	1	10,2	100	69	17	5,9	2,7	1,7	1,7
Halm	0,22	0	999	0,85	1	6,6	0	46	-54	3,3	1	0,3	0,3
Havre	0,00	0	999	0,85	0	11,7	88	67	-2	0,6	3,7	0,0	0,0
Korn	0,29	0	999	0,87	0	13,2	93	90	-29	0,4	4	0,3	0,3
Vete	0,00	0	999	0,87	0	14,1	98	95	-33	0,3	3,7	0,0	0,0
Betfor	0,00	0	999	0,91	0	12,5	74	97	-56	9,5	0,7	0,0	0,0
Expro	0,04	0	999	0,9	0	12,1	270	220	75	8	13,4	0,0	0,0
Sojämjöl	0,00	0	999	0,87	0	14,6	437	182	261	3,2	7,2	0,0	0,0
Foderkalk	0,00	0	999	1	0	0	0	0	0	380	0	0,0	0,0
Mineralfoder 1	0,00	0	999	1	0	0	0	0	0	185	36	0,0	0,0
Mineralfoder 2	0,00	0	999	1	0	0	0	0	0	99	116	0,0	0,0

I tabell 1 sammanställs vad ett får behöver utfodras med för att få den näring det behöver. Energienheten är MJ, alltså megajoule. Givorna varierar beroende på säsong, kön och ålder, vilket man kan se i tabell 2.

Tabell 2. Underhållstabell med näringsvärden (Spörndly, 2003). (AAT= aminosyror absorberade i tarmen, Ca= kalcium, P=fosfor). Flushing behövs inte för renrasiga finska får ger tillräckligt med avkomma utan flushing, för korsningsavel används det däremot.

Underhållstabell						
vikt	Energi	Protein	AAT	Ca	P	
40	6,3	51	42	3,2	2,5	
50	7,4	58	50	3,4	2,6	
60	8,5	63	57	3,5	2,7	
70	9,6	69	64	3,7	2,8	
80	10,6	75	71	3,8	3,9	
90	11,5	80	77	3,9	3,0	
100	12,5	85	83	4	3,0	

Tillägg						
	Energi	Protein	AAT	Ca	P	
Inget	0	0	0	0	0	
6 v före lamning <2 lamm/tacka	4	35	20	0,9	0,8	
2 v före lamning <2 lamm/tacka	8	80	60	1,6	1,3	
6 v före lamning >=2 lamm/tacka	5	50	30	0,9	0,8	
2 v före lamning >=2 lamm/tacka	11	140	105	2,2	1,8	
Digivning medeltillv. 1 lamm	12	145	120	7,6	6	
Digivning medeltillv. 2-3 lamm	19	200	170	10,8	8,6	
Digivning medel tillv. 3-4 lamm	22	250	210	12,8	10,6	
Digivning hög tillv. 1-2 lamm	18	225	190	12	9,6	
Digivning hög tillv. 2-4 lamm	26	300	250	16	12,6	
Avelsbagge	6,3	145	120	3	2	
Flushing	3,8	50	30	0	0	

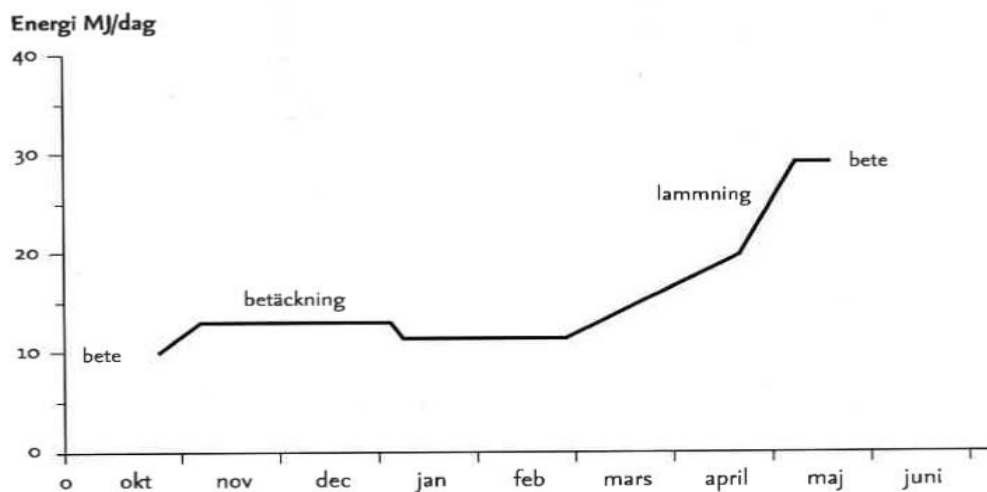
2.4.2. Foderplan för tacka under dräktighet, lamning och digivning

Under dräktigheten och innan lamning är det viktigt att höja fodergivorna tillräckligt. Nedan är ett exempel på en foderplan från två månader innan lamning tills lammen diar. Uträkningar är gjorda med hjälp av Hankkija (u.å.).

Två månader innan lamning ges dagligen 0,1 kg kraftfoder åt varje tacka, en månad innan lamning 0,4 kg kraftfoder per dag. Under de två sista veckorna innan lamning ges 0,7 kg kraftfoder per dag. En växande dräktig tacka behöver ett kraftfoderstillägg på minst 0,2 kg per dag. Ökandet av fodermängden görs gradvis för att förhindra matsmältningsproblem av en chockförändring för systemet. Det är lämpligt att öka kraftfodergivan men runt 50–100 g per dag.

Under lamningsperioden ges mycket energirikt foder för att ge de digivande tackorna mer ork och för att uppehålla en hög blodsockernivå. En digivande tacka behöver runt 0,4 kg kraftfoder per dag enligt antalet lamm som tackan har, har en tacka har två lamm får den 0,8kg kraftfoder. Ifall det är en tacka som lammar för första gången eller en individ men dåligt hull ska givorna ökas. Ifall fodrets näringsinnehåll är lågt bör man ge tilläggsfoder i form av mineraler, vitaminfoder och spårämnen, för att komplettera det som saknas i fodret.

Det är bra att ge tackorna mineraler som är anpassade för lamm för att se till att tackorna och lammen får det de behöver. På så sätt får tackan och de diande lammen i sig de mineraler, vitaminer och spårämnen de behöver. Grovfoder ges under innevistelsen i form av bra kvalitets hö, hösilage eller ensilage. Det bör alltid finnas fri tillgång till rent vatten för alla.

Figur 3. Energibehovet (MJ/dag) för en tacka under ett år, (Sjödin, 2007).

2.4.3. Utfodringsmetoder

Årstiden styr vilka utfodringsmetoder som är lämpliga. Under sommarhalvåret får fåren sin näring från betandet av gräs, medan det under innevistelsen är mer kontrollerat genom utfodring. Djuren kan få foder på foderbord, i fat, i foderhäckar vari man sätter hela balar eller hönät. (Jordbruksverket, 2019)

Tabell 3. Minsta behövliga utrymmet vid rakt foderbord eller rund foderhäck för får (Jordbruksverket, 2019).

Djur	För djur vid samtidig utfodring		Per djur vid fri utfodring	
	Rakt foderbord	Rund foderhäck	Rakt foderbord	Rund foderhäck
Lamm över 15 kg	0,35m	0,20 m	0,17m	0,10m
Vuxet djur	0,35m	0,20 m	0,17m	0,10m
Dräktig tacka ¹⁾	0,45m	0,20 m	2)	2)
Tacka med lamm under 15 kg	0,45m		2)	2)

1) Avser dräktig tacka som har mindre än 2 månader kvar till lamningen

2) Det finns inget minimimått för dessa alternativ. Utrymmet skall dock vara så pass stort att djuren lugnt och naturligt kan äta sitt foder.

Fåren har sin egen rangordning, vilket gör att de som är högre i rang tränger undan de som är lägre i rang samt yngre. Därför är det viktigt att utrymmena vid foderborden och foderhäckarna (tabell 3) är tillräckliga. Om foderbordet är för kort får inte de svagare individerna tillräckligt med näring, då de trängs undan. (Jordbruksverket, 2010)

Då man har runda foderhäckar bör man räkna ut hur många som behövs enligt tabell 3, eller enligt den specifika modellen av foderhäck samt storlek på balar man har, då med tanke på hur många får man har. Balen lyfts med hjälp av maskin eller frontlastare på traktor eller rullas fram till rätt ställe, där plasten tas bort och man lyfter häcken på plats. Ifall foderhäckarna är utomhus kan det vara bra att antingen ha dem under tak eller bygga ett skydd mot nederbörd. Man ska ta bort foderspill på den omkringliggande marken, eftersom det finns en risk för att fåren ska få sjukdomen listeria om tackorna äter det senare. (Jordbruksverket, 2010)

Bild 2. Foderhäck som används utomhus (Kellfri, u.å.).

Bild 3. Utfodring av baggar i England (Foto: Pernilla Grönholm).

Ifall foderborden inte lämpar sig så bra för kraftfoder, eller ifall alla djuren inte ryms samtidigt vid foderbordet, kan kraftfoder och mineralfoder ges i skilda foderkar. Det finns olika modeller på foderkar. Det är viktigt att räkna ut att alla ryms att äta samtidigt vid dem, så att ingen blir utan foder. Foderkaren placeras ofta på marknivå och de är flyttbara, vilket gör dem lätta att hålla rena. (SLU, 2009)

Hönät fylls med hö och kan hängas upp mellan stolpar eller träd. Detta ger en långsammare matning och mer underhållning för djuren. Dock är det inte så praktiskt med en stor mängd djur, då det är arbetsamt att fylla hönäten. Mindre hönät eller höhäck kan även vara en bra lösning under lamningsperioden och då lammen ännu är små och tackorna hålls i skilda fållor (bild 4). Då får alla varsitt att äta från och hönätet eller -gallret ger även mer sysselsättning i fållan. Det finns dubbelsidiga höhäckar som man hänger upp på staket mellan fållor så att fåren kan äta från bägge sidor. Under lamningstiden är fåren i skilda fållor med sina lamm och då ges kraftfoder i fat. (Jordbruksverket, 2016)

Bild 4. Hönät (Farmarinverkkokauppa, u.å)

2.5. Beten

Får är duktiga på att välja och hitta de områden som är mest näringsrika på betet. De hittar lätt den näringsrika födan som de behöver, men ifall betena är överväxta, vilket ofta är fallet på försommaren, kan detta leda till att en del av betet ratas till följd av att det är förvuxet. Då betestillväxten sedan inte är lika god, oftast på sensommaren, fortsätter fåren rata det övervuxna gräset och kan då överbeta på redan tidigare betad mark. Man måste ha kontroll på hur betesituationen är. Det är lätt att anta att betet är av bra kvalitet eftersom det ser frodigt ut, men det finns risk för att fåren inte får tillräckligt med näring om det mesta är övervuxet. (Sjödin, 2007, 92)

Ett optimalt bete har en beteshöjd på 4–6 cm. Det gör att fåren kan släppas ut tidigare på bete än till exempel kor som föredrar en högre beteshöjd. Det lönar sig att släppa ut fåren tidigt på bete. Dels för att de då hinner vänja sig med kraftigare grovfoder efter vinterns magrare varianter, dels för att det gynnar själva betet. Då de tidigare på våren släpps ut på bete finns det ännu en del av växtligheten av fjolårets fiberrika gräs kvar, vilket minskar på betetrycket på det nyvuxna betesgräset som är fiberfattigt och proteinrikt. Tidig betning gör att gräset bestockas bättre, vilket i sin tur gör att kvaliteten på gräset uppehålls under betessäsongen. (Sjödin, 2007, 92). Enligt egen erfarenhet finns det risk för trampskador i vallen om fåren släpps ut på bete för tidigt, när marken ännu är för mjuk. I så fall förstörs rötter och tillväxten hämmas.

Det finns olika sorters beten. Åkermarksbetet är ett odlat bete på åkermark på vilket man förnyar insådden för att uppehålla betet. Beten på åkrar är en del av växtrotationen på en gård där åkermarken oftast används växlande mellan slätter- eller betesvall, grönfoderodling, spannmål eller andra odlingsväxter. (Sjödin, 2007, 93)

Bild 5. Åkerbete på Lillgård (Foto: Pernilla Grönholm).

Det finns många olika möjliga vallblandningar för åkerbeten. Vallväxter som passar i fröblandningarna är: timotej, ängssvingel, rödsvingel, hundäxing, ängsgröe, engelskt rajgräs, italienskt rajgräs, cikoria, örter, baljväxter, foderlusern, rödklöver, vitklöver, alsikeklöver, käringtand och kvickrot. De vanligaste vallfröblandningarna i Finland är 70–80 % timotej och resten ängssvingel. Rödsvingel och ängsgröe är typiska betesgräsorter. Vitklöver sprider bra ut sig i annars tomma fläckar på fältet och är den viktigaste baljväxten på betesvallen. (Pro Agria, 2019)

Kulturbete är åkermark som inte längre används ekonomiskt eller för växtodling utan åkrarna nyttjas permanent för bete. Man kan vid behov sköta om kulturbetet med nyinsådd, gödsling eller putsning. Naturlig betesmark innefattar många olika sorter av betesmarker. Dessa används utav olika orsaker bara som bete. De kan vara svårframkomliga, odugliga som odlingsmarker och ha begränsade skötselmöjligheter. (Sjödin, 2007, 93)

Förr var skogsbeten vanliga, då man ville utnyttja all mark man hade för djurhållning. Efter hand blev produktionsskog en viktigare inkomstkälla och då minskade skogsbetena i antal. Skogsbeten är naturbeten som berikar skogens biologiska mångfald, jämfört med ensidigt skogsbruk. Djuren ändrar skogen med att öppethålla betesytor, beta bort sly, trampa upp jorden vilket leder till att fler växter trivs, sprida frön genom fröspridning via klövarna och gödsel samt tillföra skogsmarken mer kväve via gödsel och urin. Negativa sidor med skogsbeten kan vara söndertrampade av trädrötter hos träd med grunda rötter såsom asp och gran, buskar och ungplantor, bitning av bark och för stor mängd urin och gödsel på djurens samlingsplatser. Det finns även vanligen naturliga vattenplatser i skogen för betesdjuren. Skogsbeten som är kopplade till t.ex. åkerbeten ger ett varierat bete. Skogen ger även skydd för värme, vind och starkt solsken. (Jordbruksverket, 2013)

2.5.1. Betesplanering

Det är viktigt att påverka betestrycket under betessäsongen. Betestryck innebär antalet djur som betar per areal. Om för få djur betar ett område betar de inte effektivt, utan tar bara de bästa bitarna och då blir en del bra foder lämnat. För kraftigt betestryck gör att blomning och fröbildning förhindras samt antalet insekter som är beroende av växtlighet på beten minskar. Lämpligt betestryck är till fördel för mångfalden i naturen. Man bör ha en rotation av beten så att då betet är nedbetat eller närmar sig det stadiet flyttas djuren till ett annat område. Då man planerar sin betesrotation bör man även ta i beaktande nästa års odlingsplan och växtföljd om det rör sig om åkerbeten. Vid tillämpning av betesrotation förhindrar man även uppkomsten och risken för ökad parasitförekomst. (Ruokavirasto, 2003)

Får kan bli smittade av parasiter och det finns olika åtgärder och planeringar man kan göra på betena för att undvika detta. Betesrotation och -byten gör att risken för detta minskar. Får trivs och mår bra av att vara ute största delen av året. De behöver dock någon form av skydd mot väder och vind. (Sjödén, 2007, 142–143, Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 2005, 240)

2.5.2. Inhägnader för bete

Då man skall välja hurdan stängsel man skall ha till fåren finns det olika faktorer att tänka på. Beroende på valet kommer det antingen gå åt mer tid eller pengar. Ifall man sparar på staketkostnaderna ökar risken för att fåren rymmer, vilket kommer vara både tidskrävande och riskfyllt (exempelvis risk för trafikolycka). Man brukar dela in stängslens hinderförmåga i det psykiska och fysiska. Traditionella stängsel såsom gårdsgårdar och sedvanliga galvaniserade ståltrådsnätstängsel är fysiska hinder. Till de psykologiska hindren hör moderna elnät och -trådar. Man bör alltid tänka på att alla stängsel fungerar bäst om tillgången till foder på det inhägnade området är tillräcklig. (Jansson & Östman, 2005, 67)

Elstängsel finns i olika former, både elnät och eltrådar. Elnät har elledare invädda i nylonrutnätet, vilket gör att det är mer utbredd effekt och el-påverkan jämfört med eltrådar. Eltrådar måste man anpassa mer enligt djurens storlek, ålder och terrängen. Strömstyrkan i stängslet avgör stängslets effektivitet. Elstängsel är snabba och smidiga att sätta upp, jämfört med traditionella stängsel. Priset är dock en faktor som kan avgöra valet av dessa stängselsorter, elstängsel är dyrare än el-trådar. Andra negativa faktorer är att då säsongen pågår och gräset blir längre kan strömöverföringen i stängslet försämrats. Bristfällig elöverföring i stängslet kan i sin tur leda till rymning eller att djur kan trassla in sig, vilket kan vara svårt att reda upp med djurets liv i behåll. Eltrådar är inte lika effektiva psykologiska hinder som elnät, vilket lägger större vikt på matmängden på betet, så att fåren inte har lust att rymma. Det lönar sig att vänja fåren vid elstängsel redan från att de är små. (Jansson & Östman, 2005, 67–68)

Fårnät utan el, s.k. traditionellt fårnät, lämpar sig bäst i permanenta hagar. De byggs vanligtvis med impregnerade stolpar (för att förhindra röta) som slås ner i marken på vilka galvat fårnät spikas fast med hjälp av märlor. (Jansson & Östman, 2005, 68 & 73 & 76)

Gårdsgårdar är det mest traditionella stängslet. Tidsåtgången för att bygga dessa är stor, men belöningen i form av bevarandet av historia, det snygga och traditionella utseendet, miljövänligheten samt hållbarheten är stor. Om man själv har tid, intresse ordnas det kurser i hur man gör gårdsgårdar. Gör man dem själv kan kostnaderna vara nästan

obefintliga, om man räknar bort tidsåtgången. Om man anställer någon att laga gårdsgårdar så blir det här lätt den dyraste sortens stängsel. (Jansson & Östman, 2005, 76)

2.5.3. Underhåll av inhägnaderna

Såsom det nämns i Statsrådets förordning om skydd av får så är underhåll och kvaliteten av stängslen viktiga för fårens välbefinnande: Fårfallornas och fårbetenas inhägnader ska vara trygga för fåren. Stängslen ska hållas i gott skick så att fåren inte skadar sig. Stängslen ska vara tillverkade av material som lämpar sig för får. Om stängslet är ett nät ska det vid behov spännas för att minimera risken för att fåren fastnar i nätet. Elstängslen ska byggas och underhållas så att de inte orsakar fåren onödigt lidande. (Finlex, 8§, 587/2010)

2.5.4. Vinterhagar och utomhusfällor

Enligt Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds och Djurskyddsförordningen bör får ha möjligheten att gå ute i fälla eller på bete. Under utevistelsen bör djuren ha möjlighet till skydd från sol, regn, vind eller snö. I ovädersskyddet bör alla djur ha plats att ligga. Storleken på utomhusfällan bör vara minst 3 m² per får och helhetsarealen minst 25 m². Utomhusfällans underlag bör vid nederbörd kunna hållas torrt med hjälp av dikning. Utfodring och givande av vatten bör ske inomhus, om inte tak och ordentligt underlag finns på uteplatsen. (Finlex, 9§, 532/2013 & Finlex, 7.6.1996/396, 2 kap, 7§)

2.5.5. Vatten och tilläggfoder på bete

Vattenmängden som intas av fåren varierar stort beroende på betets innehåll av vatten och det bör ändå alltid finnas rikligt och tillräckligt med vatten för att räcka till alla (Sjödin, 2007, 81). Stillastående vatten, såsom i hoar och kar, blir lätt utsatt för bakterier särskilt under varma sommardagar. För att förhindra för djuren skadligt vatten bör man rengöra vattenkaren regelbundet och vid behov. Ett annat alternativ är att ha automatiska vattenkoppar, där vattnet alltid är friskt för djuret som dricker. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 1997 & 2005, 165–166)

Ifall man planerar använda sig av naturliga vattenkällor är det viktigt att kontrollera vattenkvaliteten. Detta är naturligtvis viktigt med alla sorters vattenkällor. Man ska ta vattenprover eller ha en kontrollant komma för att testa vattenkvaliteten. Det är bra att bygga ett vattenställe som är särskilt menat för djuren att dricka från, så att man t.ex. kan

undvika att djurens trampande gör vattnet smutsigt från dyggt botten. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 2005, 165–166)

2.5.6. Får som kulturlandskapsvårdare

Den biologiska mångfalden främjas då finsk lantrasfåren betar på ett område. Naturbetesmarker sköts om och vårdas effektivt. Samtidigt tillgodoses fortlevnaden av den finska lantrasen och dess bra egenskaper. (Knowsheep, 2013, 142)

Artberikning sker på naturliga betesängar och skogsmarker då de betas. Om man jämför dessa med insådda betesvallar kan man se en stor skillnad på detta. Djur som äter mer mångsidigt mår i allmänhet bättre och deras kött smakar bättre. (Jansson & Östman, 2005, 54)

En stor fördel med lammproduktion är uppehållandet av kulturbiotoperna (på finska perinnebiotooppi). Till vårdbiotoperna hör de mest utrotningshotade livsmiljöerna, såsom ängar, skogsbeten och hagar. Den största orsaken till att dessa miljöer är hotade är att husdjursgårdarnas antal har minskat och i och med det även mängden betande djur. (Pulkkinen, 2019, 14)

2.6. Fårhuset

Enligt Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds bör får inte vara ensamma utan de bör få vara i grupp eller i alla fall parvis eftersom får är gruppdjur. Vid sjukdom eller under specialvård kan de däremot under den tiden vara i en ensambox. Ensambox kan dock, ifall det är nödvändigt, användas till baggar och måste då vara minst 1,5 m² stor. Samma mått gäller för får. Det väsentliga är att formen på boxen är sådan, att djuret kan vända sig fritt och utan hinder (Finlex, 5§, 532/2013). För fårens sociala behov måste de kunna se resten av gruppen från sjukboxarna och det skall vara fritt fram från boxen till ytterdörren för att underlätta vård eller bortförsl av djur (Finlex, 8§, 532/2013).

Enligt jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds skall får vara lösa, inte fastbundna förutom vid eventuell mjölkning eller sjukdomsvård. Höjden från golv till tak inne i ett nybyggt fårstall bör vara minst 2,7 meter, medan den i ett fårstall som ska renoveras grundligt ska vara minst 2,2 meter. Hur stora gruppboxar bör vara kan läsas från tabell x. (Finlex, 5§, 532/2013)

Enligt jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds bör flyttbara eller fasta grindar användas till inhägnader, väggar eller staket i boxarna. En för tackor och lamm avsedd inhägnad med golv av ströbädd bör vara minst 2 m² till ytan, varav ytan som djuren ligger på utgör minst 1,4 m². Vid användning av lammkammare bör ytan per lamm vara 0,2 m². Resten av ytan inkluderar utrymme där fåren fritt kan röra på sig. Vid mätande av längd, höjd och bredd av vistelseytorna bör insidan av inhägnaden vara den som mäts. (Finlex, 5§, 532/2013)

Tabell 4. Minimikrav på golvareal i en gruppbox eller fålla i ett fårstall exklusive foderhäck (Finlex, bilaga, 532/2013).

	Genomsnittlig vikt/djur	Ströbädd m ² /djur	Spaltgolv ¹⁾ , m ² /djur
Dräktig tacka, bagge	75 kg	1,7	1,3
Dräktig tacka, bagge	55 kg	1,3	1,1
Övriga får	75 kg	1,4	1
Övriga får	55 kg	1	0,8
Lamm	över 30 kg	1	X
Lamm	15 - 30 kg	0,5	x
Lamm	under 15 kg	0,25	x
Lamningsbox	x	2,25 (1,5m x 1,5m)	x

1) Godtagbar spaltbredd är 14-20mm och stavbredd 80-120mm. För betonggolv godkänns måttavvikelserna i enlighet med standarden SFS-EN 12737:2004+A1:2007 (För tillverkade betongprodukter - Spaltgolv för djurstallar).

I fårstallet bör lammande tackor ha en separat inhägnad från resten av flocken. Det finns många olika sorters fållor. Man kan bygga grindar själv av trä eller köpa i trä eller metall. Fållorna byggs upp av enskilda grindar som alla är löstagbara och kan flyttas och sättas ihop som man vill. Varje lammande tacka eller tacka med lamm har var sin fålla, med höanordning, vattenkopp eller ämbar, värmelampa vid behov och fat för kraftfoder vid matning. (Jordbruksverket, 2016)

Bild 6. Enskilda fållor för lammande tackor eller tackor med lamm (Lowerbrimleycoombefarm, 2018).

Då lammen blir äldre ska man efter hand flytta ihop grupper med lika gamla tackor och deras lamm så att de får större utrymme att röra sig på. Man kan också indela tackorna enligt deras lammantal för att lättare hålla reda på dem. Får med fler lamm behöver antagligen mer hjälp. Då de är tillräckligt gamla och inte behöver enskild tillsyn kan alla vara i samma utrymme och gå ut och in till eventuell rasthage. Ålder som är lämplig för avvänjning är ca 100 dagar, då de kan flyttas till eget bete. (Jordbruksverket, 2011)

Enligt Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds hålls baggar i en skild avdelning från resten av djuren, förutom vid parning då de eller den utvalda baggen släpps in till tackorna. Man får inte hålla dem ensamma, då får är gruppdjur. (Finlex, 5§, 532/2013)

2.6.1. Arbetsutrymmen för fårskötaren

Fårens utrymme bör vara planerat så, att det är lätt för skötaren att ta hand om dem, ge dem mat, flytta dem, flytta och ändra storlekar på häckarna. Häckarnas höjd bör vara sådan att de både hindrar djuren från att hoppa över, men samtidigt bör man lätt kunna klättra eller stiga över dem för att nå djuren. (Jordbruksverket, 2016)

Området för redskap, övrig nödvändig utrustning och foder bör enligt min erfarenhet vara lättillgängliga och avskilt från själva djuravdelningen. Det kan vara bra att ha ett rum eller utrymme där man kan förvara viktiga papper, öronmärkningar, mediciner och dylikt är bra att ha skilt, kan användas som kontor. Där kan man också ha utrymme för arbetskläder, -stövlar och kläder för besökare, tex. veterinär.

2.6.2. Väggar, golv och underlag

Enligt djurskyddsförordningen bör ytorna i fårstallet vara sådana, att djuren inte halkar och de bör vara lätt att hålla torrt och så rent som möjligt. Lämpliga konstruktionsmaterial för djuren måste användas, så att de inte är hälsovådliga. (Finlex, 7.6.1996/396, 3§)

Enligt Statsrådets förordning om skydd av får ska underlaget i utrymmet göra så att vätskor avlägsnas eller absorberas av och i ströet. I golv med håligheter, såsom galler-, spalt- eller perforerande golv, får inte hålen vara så stora att klövar kan fastna eller att djuren på andra sätt kan skada sig. Spaltgolv är förbjudna i utrymmen där lamm hålls, istället bör det finnas en riklig ströbädd. (Finlex, 5§, 587/2010)

Det är vanligast att använda halm som strö. Optimal halm är skördad under torra förhållanden, helst från vete eller korn. Denna halm är mycket bra som strömedel och har bästa uppsugningsförmåga. Vissa år är det dock svårt att få tag på halm, särskilt år då hösten är väldigt blöt. Vid sådana år kan man möjligen skörda halmen på våren, veckorna innan vårbruket vid odling utan plöjning. Andra alternativ är att använda andra material eller växter som strö, tex. rapshalm, rörfen, hö eller torrt ensilage, sågspån eller kutterspån, träflis eller bark, torv, pappersavfall och midsommarråg. Det lönar sig att tänka kreativt och komma på nya alternativ under år då tillgång till halm är begränsad. (Granström, 2018, 13–16)

2.6.3. Foderanordningar och vatten

Enligt Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds måste ställningar och platser vari foder och vatten finns för fåren vara fastmonterade inom räckhåll för djuren och inte utsätter dem för skador. Vattenbehållarna bör alltid vara fyllda och vattnet får inte frysa. Det är viktigt att foder- och vattenanordningar placeras så, att minimal risk för förorening finns. Om och när så ändå händer är det viktigt att det är lätt att desinficera och hålla rent i dem. Vattenkärll eller -nipplar måste det finnas minst ett av per 20 får. Se dimensioneringskraven för foderanordningar i tabell 2. (Finlex, 7§, 532/2013)

Tillgången till vatten bör vara fri och tillräcklig. För att på vintern förhindra att vattnet fryser kan eluppvärmda vattenhoar eller andra system användas. Även då det inte är under 0 °C ute föredrar fåren tempererat framför kallt vatten. Vattenkvaliteten ska vara lika god som för vad som anses drickbart för människor. (Sjödén, 2007, 81)

Då man räknar vattenbehovet kan man räkna med att vattenmängden ska vara 2 - 3 gånger större än torrsubstansintaget från fodret. För lammande, digivande och högdräktiga tackor ökar vattenbehovet. Vattenbehovet per djur varierar mellan 0–10 liter dagligen. (Sjödin, 2007, 81)

2.6.4. Ventilation, värme och belysning

Enligt djurskyddsförordningen är det viktigt att ventilationen är välfungerande för djuren och den måste vara tillräcklig i fårstallet. Den korrekta ventilationen gör så att inte fårens hälsa eller komfort störs av damm, drag, skadliga gaser eller extra fukt. Oavbrutet buller får inte heller förekomma. Belysningen i fårhuset ska lämpa sig för skötsel och inspektion av djuren samt möta djurens naturliga beteenden och fysiologiska behov. (Finlex, 7.6.1996/396, 2§)

Gödseln brinner i ströbädden och avger värme, vilken är tillräcklig för fåren. Det behövs inte ytterligare uppvärmning, endast vid vattenkäril för att vid kallt väder förhindra att vattnet fryser. Små lamm kan behöva extra värme för att klara sig, då kan man hänga upp värmelampor i de fällorna. (SLU, 2013)

2.6.5. Uppföljning av välbefinnandet och underhåll av utrymmen

Enligt Statsrådets förordning om skydd av får är de individer som kräver särskild uppmärksamhet i fårgruppen högdräktiga och lammande tackor, klippta får eller de med specialbehov eller sjukdom. Man bör hålla uppsyn över klövhälsan och verka eller kalla på verkare vid behov. (Finlex, 8§, 587/2010)

Man måste enligt djurskyddslagen, Statsrådets förordning om skydd av får klippa vuxna får minst en gång årligen. Det är ändå vanligt att de klipps både vår och höst; på hösten innan installningen. Man bör klippa fåren innan sommaren om man bara klipper en gång per år. För att ge större välbefinnande och bättre hygien ska fåren klippas 1–2 månader före lamningarna. Om detta infaller på vintern behöver man inte oroa sig för att djuren ska frysa så länge de är i god kondition. Om de går ute behöver de extra skydd mot väder och vind samt extra fodermängd några veckor efter klippningen. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 1997 & 2005, 250)

Under utesäsongen slits klövarna bättre naturligt, dock beroende på underlaget, men under vinterhalvåret förväxer ofta klövarna i brist på slitage. Därför är det bra att alltid i samband med klippningen också se över och verka klövarna. (Lärn-Nilsson, Jansson & Strandberg, 1997 & 2005, 250)

Bild 7. Klipping av får (Keskipojhanmaa, 2018).

Enligt Statsrådets förordning om skydd av får är det viktigt att vid grupsammanslagning eller tillförsel av nya individer hålla extra uppmärksamhet pga. möjliga problem i beteendena då den sociala gruppen förändrats (Finlex, 8§, 587/2010). Får måste få röra sig fritt. Endast då djuret mjölkas, utfodras eller sköts och behandlas på något vis får de kortvarigt bindas fast (Finlex, 11§, 587/2010).

Enligt djurskyddsförordningen bör utrymmena där fåren hålls hållas rena och kontrolleras dagligen för att se att alla djur är friska och mår bra. Ifall man upptäcker att något inte står rätt till bör det åtgärdas så snabbt som möjligt och då är det bra att ha ett ställe dit man kan flytta djuret eller djuren som berörs. (Finlex, 7.6.1996/396, 4§)

Under en sexmånaders innevistelse i stallet produceras 400 kg stallgödsel per tacka. Till detta hör fårets urin, gödsel och ströet. Då ströbädd används som underlag förvaras stallgödseln i bädden och den får förvaras tio månader, även om fåren bara skulle vara inne 6 månader. Gödseln i bädden brinner, det vill säga komposteras, redan i fårhuset. Det är bra både med tanke på värme åt fåren samt att ogräsfrön och många av de vanligaste sjukdomsalstrande organismerna dör (vid 60–65 C°). När komposteringen är klar bör stallgödsel vid första bästa tillfälle spridas på åkrarna. (Fag, 2018, 10–12)

Man sprider gödseln enligt markkarteringsresultaten samt reglerna inom miljöersättningssystemet. Att använda vertikala valsar istället för horisontella gör att gödseln sprids bättre. Det är inte så stor skillnad med tanke på utlakningsriskerna och förlusterna av lustgas och kvävgas i djupströgödsel om den sprids på hösten eller våren. Det är viktigt att med hjälp av markkartering hålla koll på näringsvärdena i marken så att man vet var gödseln skall eller får spridas. Dock får inte gödsel spridas ifall området är naturbetesmark. (Fag, 2018, 10–12)

Fårens renlighet är relativt oberoende av ströet. Om bädden är runt 40 cm djup kan medeltemperaturen, enligt försök, vara cirka 17 grader. Det lönar sig att låta bädden ligga kvar i stallet under sommaren för att minska kväveförluster. Genom att inte ha gödseln att förvaras i lager en längre tid att man kört ut den från stallet minskas kväveförlusterna. Om direkt utspridning görs kan det försvåra själva spridningen då halmen eller det andra ströet inte är lika komposterad och nedbruten. Man måste avgöra om stallgödseln innehåller lämplig näring utgående från analysresultat. (Bernes och Palmborg, 2018, 17–19)

2.7. Slakt

Slakt av får bör göras vid ett slakteri med tillstånd för detta. Man måste ta reda på och kontakta det lämpliga slakteriet. Bäst är det om slakteriet är relativt nära, för att minska på djurens stress. Slaktbilen kommer sedan och hämtar upp det eller de djuren som ska slaktas. (Jordbruksverket, 2019)

Enligt djurskyddsförordningen kan ibland akuta sjukdomsfall eller skador göra att djuret måste avlivas på plats. Avlivningen av djuren måste göras av en kunnig person. Man bör göra det såsom är lagstiftat för just får och alltid så att lidandet blir möjligast litet. (Finlex, 7.6.1996/396, 30§)

2.8. Produkter av finsk lantras

Finsk lantras passar bra både för intensiv- och ekoproduktion av kött. Rasen lägger inte lätt på hullet utan nyttjar fodret effektivt, vilket gör att man kan ge en relativt hög kraftfodergiva. Då kan slaktmognad uppnås redan vid 5,5 månaders ålder, med 350gs medelviktökning per dag. Vid slaktmognaden är då slaktvikten 25 kg och EUROP-slaktklassen 02. Köttets kvalitetsegenskaper är att det har låg fetthalt, mild smak, är finstrukturerat och mörkt. (Suomen Lammasyhdistys ry., u.å.)

Skinn fås alltid som biprodukt från fårköttsproduktion. Några kvalitetsegenskaper hos lantrasens päls är glans, fina lockar, pälsens silkighet, de naturligt många färgvariationerna samt att skinnen är mjuka, lätta, täta och hållbara. Hårstråna hålls bra på plats, även om man skulle förtunna skinnen. Alla dessa egenskaper gör skinnen mångsidiga och användbara. (Suomen Lammasyhdistys ry., b, u.å.)

Liknande egenskaper finns även hos ullen, såsom glans och att den är lätt och mjuk. Ullen är även flexibel, har integritet och livlighet, är medelfin och har bra vävningsegenskaper.

Färger på ull från finsk lantras är: Ren vit, svart, olika nyansers brun samt olika blandningar mellan de olika färgerna. (Suomen lammasyhdistys ry., c, u.å.)

Ett vuxet finskt lantrasfår ger runt 3 kg ull per klippning. Lamm ger i medeltal 1 kg ull per individ. De vita fåren ger i medeltal större mängd ull än de färgade fåren. Vid förädlingen och tvättningen av ullen förloras runt 30 – 35%, vilket i slutändan gör att mängden färdigbehandlad ull blir 1,2–2,5 kg per får. (Suomen lammasyhdistys ry., c, u.å.)

Bild 8. Garn av ull från finsk lantras (Vintti, 2013).

2.9 Närproducerat

Finländare handlar i huvudsak sin mat ifrån stora matkedjor, störst är S-gruppen, K-gruppen och Lidl. Enligt undersökningar som gjorts är det viktigaste för de finländska matkonsumenterna att maten smakar bra, är inhemsk och kan köpas till ett lågt pris. Under de senaste åren har närproducerad mat varit något som regeringsprogrammet och på både nationell och regional nivå i olika sorters utvecklingsstrategier tagits upp. Med året 2020 som slutpunkt hade det förra regeringsprogrammet som mål att öka andelen närproducerad samt ekologisk mat i butikerna. Andra mål var att göra utbudet på närproducerad mat mer varierande, öka mängden produkter så att efterfrågan möts och att ändra lagstiftningen för att gynna den småskaliga matförädlingen i Finland. Många företag gjorde reklam för närproducerat, t.ex. SLC. För att öka försäljningen av närmat behövs direkta kontakter mellan producenter och konsumenter. Fördelarna med direktförsäljning är att det går att spåra varifrån maten kommer och se hur djuren har det, kunderna kan få information direkt av producenten och skapa en relation. (Barman-Geust, 2019)

I Finland finns i nuläget flera nätverk för direktförsäljning, såsom Slow Food-rörelsen, REKO, Etelä-Suomen luonnonmukaisten viljelyn yhdistys ESVY ry., Ruokaosuuskunta Kaupunkilaisten oma pelto samt många gårdsbutiker, mässor, marknader, närmatsbutiker samt olika former av direktförsäljning. REKO är ett matnätverk där kunder på förhand beställer varor för att sedan på vissa datum köpa dem direkt av producenten.

Detta gör att inget matsvinn uppstår. För små gårdar lönar det sig att gå med i ett direktsäljningssystem för att hitta nya kunder, öka allmänintresset och göra reklam för sina produkter. (Barman-Geust, 2019)

Det ökade intresset för närproducerat samt regeringens och de olika utvecklingsstrategiernas hjälper med att bedriva försäljning av närproducerade produkter gör det lättare att som producent få sina produkter sålda. Stödet ökar nationellt för småskalig produktion och kunderna vill göra mer etiska val. Denna positiva utveckling gynnar småskaliga producenter och ger dem utvecklingsmöjligheter för att göra sin verksamhet mångfasetterad. (Barman-Geust, 2019)

2.10 Registrering

Får bör märkas med öronmärken som godkänts av Livsmedelsverket. Märkning av djuren görs med öronmärken som fästs i öronen på lammen innan de flyttas från platsen de fötts men senast då de är sex månader gamla. Det är ägarens ansvar att registrera och märka djuren. Man registrerar fåren i djurhållningsregistret innan djurhållningsverksamheten inleds till landsbygdsnäringsmyndigheten i kommunen. Får får inte flyttas eller överlåtas från platsen de hålls, föras till slakt, transporteras eller flytta till ny gård ifall de är omärkta eller märkningen är bristfällig. (Ruokavirasto, 2018)

3. Fallstudie

Jag valde att göra detta examensarbete eftersom jag är intresserad av fårskötsel och om jag tar över mina föräldrars gård, Lillgård i Ingå, vill jag utveckla gården till en fårgård. Idén föddes eller uppstod under min specialiseringspraktik i Milnathort, Skottland på en fårgård. Jag hade innan det ingen egentlig erfarenhet av fårskötsel och blev under praktikperioden intresserad och inspirerad av att själv börja med fårproduktion. Jag vill med detta examensarbete ta reda på förutsättningar och möjligheterna men även begränsningarna, baserat på lagstiftning och ekonomiska förutsättningar, gällande småskalig fårproduktion i Finland.

Jag väljer att inrikta mig på småskalig fårproduktion, eftersom jag inte är intresserad av storskalig djurhållning, där djuren blir mer som produkter. Småskalig djurhållning är mer personlig och enligt mig etisk. Man lär känna djuren och kan se till att var och en får leva ett så lyckligt liv som möjligt. Småskalig djurproduktion passar även på Lillgård, för att själva gården är relativt liten i storlek, särskilt de befintliga utrymmena. För en större mängd får skulle utbyggnader eller renovering i större utsträckning behövas, vilket jag som ny i branschen inte har råd med eller för den delen inte är intresserad av.

Jag kommer att fokusera på den finska lantrasen som ras i och med att jag är intresserad av rasens historia och kulturella betydelse samt bevarandet av ursprungsraser. Den finska lantrasen har även andra fördelaktiga egenskaper, som beteende, att de är mer domesticerade och tama är mången annan ras, har bra modersegenskaper, stor kullstorlek och även utav praktiska anledningar; att det är den lättaste rasen att få tag på i Finland.

3.1. Utrymmeskrav för småskalig fårproduktion

Det är viktigt att noggrant planera samt göra ändringar i planerna innan man börjar bygga eller renovera. Det lönar sig ta kontakt och bolla idéer med andra fårgårdar, rådgivare och leverantörer, för att få en så bred bild av vad som är viktigt som möjligt. I planeringen bör man hörsamma både praktiska, funktionella och ekonomiska frågor för att få nå optimala lösningar. (Granström, Hedlund, Andrésson, 2018, 24–26)

Gårdens fastigheter har utvärderats av mig för lämplighet som utrymmen för fårproduktion. Utgående från detta har planering av behov av renovering och ombyggnad gjorts. För betesbehovet har en utvärdering av nuvarande och potentiellt nya betesmarker gjorts.

Då fårstallet planeras gäller det att göra det så att själva arbetet med fåren kan ske så snabbt och smidigt som möjligt. På så sätt används inte onödig tid då tid är pengar. Med smidigt menas också att man i mån av möjlighet skall göra arbetet mindre slitsamt och tungt. Då småskalig fårhållning kanske inte ger så stora inkomster är det viktigt att arbetet är koncist och lätt utfört.

3.2. Lillgård

Lillgård gård i Ingå hör till Bollsta by. Gården ligger ca en timme, ca. 60 km, väster om Helsingfors, mellan och runtom Virkbyvägen och Södra Salovägen. För tillfället finns det ca 22 hektar odlingsmark samt ca 55 hektar växtlig skogsmark i Lillgårds ägo, allt som allt ca 77 hektar. Åkrarna används för tillfället för att odla vete, vall och träda. Skogen brukas ekonomiskt.

Figur 4. Karta över Lillgårds ägor dom i stora drag markerats med en röd ring (Ingås kartplats, u.å.).

3.3. Gårdens historia

Mina farföräldrar Hans och Greta Grönholm köpte Lillgård år 1952 och under deras tid som förvaltare hade de mjölkkor och finska arbetshästar, samt tidvis också höns och får, jakthundar och katter. Min far Jan Grönholm köpte gården år 1987. Om jag tar över gården så skulle den vara tredje generationen i familjen Grönholms ägo. Lillgård används nu för

ekonomiskt skogsbruk och odling av vete samt vall. På gården bedrivs idag ingen djurproduktion, men där finns tre hästar som uppehåller kulturlandskapet till en viss del.

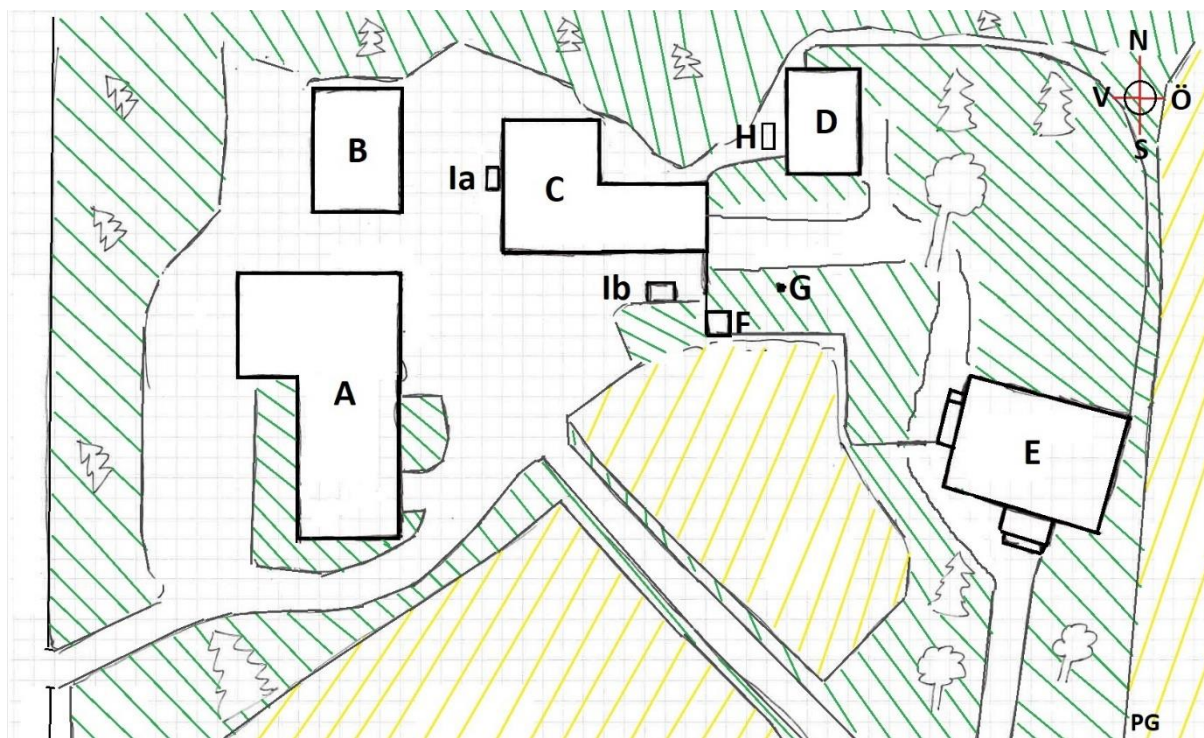
Bild 9. Ko i hage sydväst om bostadshuset. Foto: Hans Grönholm, u.å.

3.4. Befintliga byggnader

Gårdens byggnader och placering beskrivs i detta stycke. Har frågat min far Jan om information gällande byggnaderna (tabell 5), har själv fotograferat bilder, gjort en karta över gårdsplanen och utfört mätningar.

Tabell 5. Tabell över befintliga byggnader.

	Byggnadens namn	Byggnads- år	Storlek ca	Nuvarande användning
A	Ladugården	1920	345 m ²	Stall, verkstad, virkeslager, maskinförvaring
B	Öppna lidret	1996	125 m ²	Garage och maskinlager
C	Torken/magasinet	1920/2002	210 m ²	Tork, sädeslagring, maskinförvaring
D	Bastun	1913	40 m ²	Kontor/badrum/bastu
E	Bostadshuset	1920	200m ²	Bostadshus, uppdelat i 2 delar
F	Pumphuset	1940	6 m ²	Pumphus
G	Borrbrunn	1999		Gårdens huvudsakliga brunn
H	Gamla ladugårdsbassängen	1920		Ingen
Ia	Brännoljetank 1			Bränsle till gårdens maskiner och tork
Ib	Brännoljetank 2			Bränsle till gårdens maskiner och tork

Figur 5. Skiss över gården där byggnaderna är i ungefärlig skala.

Området där jordbruksbyggnaderna står kallas "Ladugårdsbacken". Där står tre byggnader: Ladugården (A), Öppna lidret (B) samt (C) Torken/Magasinet.

“Ladugårdsbackan” har fått sitt namn efter ladugården, som är delen i mitten av A: byggnaden, med vitt tegel, tre fönster och röd dörr (Bild x). På gårdsplanen finns (D) Bastun, (E) bostadshuset, (F) pumphuset, (G) borrbrunnen och (H) gamla bassängen till gamla vattensystemet till ladugården. Ia och Ib är brännoljetankar, vilka används för torken och för att tanka gårdens traktorer. De gröna områdena är skog, gräs samt övriga grönområden. Åkrar är utmärkta med gult. De vita områdena (förutom byggnaderna) är grusvägar.

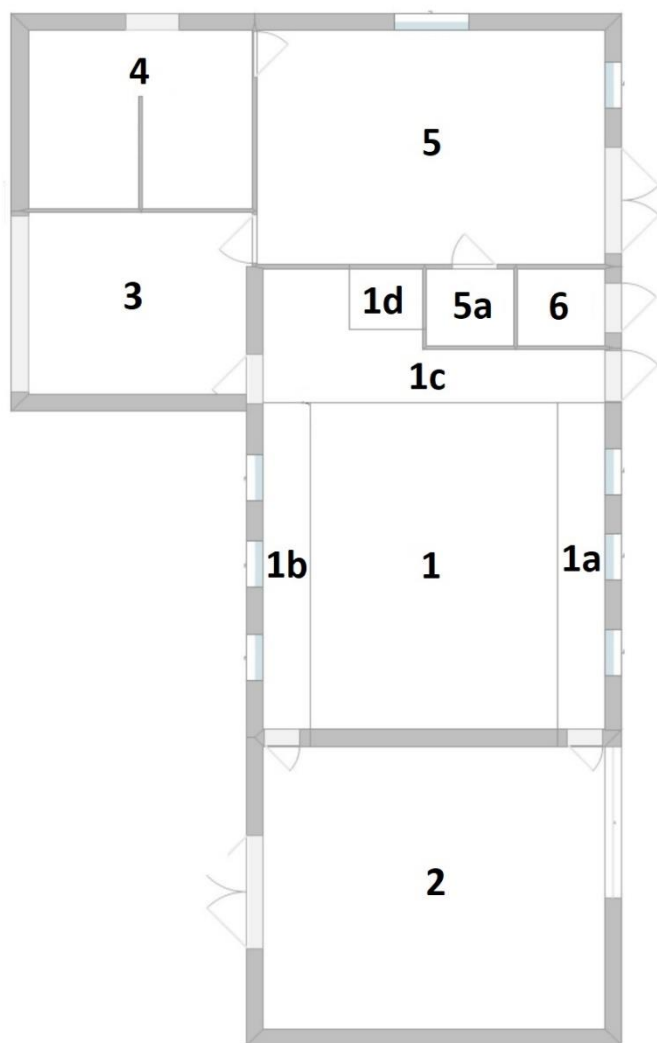
Bild 10. Fr. Vänster: Ladugården (A), (litet av) Öppna lidret (B), Torken och Magasinet (C). (Foto: Pernilla Grönholm)

Ladugården (A)

Ladugården är den äldsta byggnaden på gårdsplanen. Under denna rubrik kommer jag ta upp de olika delarna och rummen i ladugården samt vad de används för.

Bild 11. Ladugården (A) och det öppna lidret (B) sett mot väster. (Foto: Pernilla Grönholm)

Tabell 6. Benämningar på olika delar av Ladugården.

Nummer på Översiktsbilden	Namn
1	Djuravdelningen
1a	Foderbord 1, öst
1b	Foderbord 2, väst
1c	Gång
1d	Gamla kalvboxen -> sjukbox
2	Stilladan
3	Gödseldalen
4	Lösdriftstallet
5	Garaget
5a	Gamla sadelkammaren
6	Sprutmedelslager

Figur 6. Översiktsbild av ladugården (A) och de befintliga indelningarna.

Djuravdelningen (1)

Själva djuravdelningen i ladugården (1), är ca 57 m². I den förvaras nu virke och ved. Längs med den västra och östra väggen går det gamla foderbord (1a och 1b) på vilka man matade korna förr i tiden. Utrymmet har fyra dörrar, två dörrar till gamla stilladan från vardera foderborden och två ytterdörrar mitt emot varandra, intill foderborden. Takhöjden inne i ladugården är 3,12m och är tillräcklig för djurhållning och måttlig ventilation.

Stilladan (2)

På bild 10 ses längst mot gaveln till vänster stilladan (2). Förr användes stilladan som hölada med ett upphöjt golv i samma höjd som dörrarna in till djuravdelningen. Senare har golvet rivits och där är nu istället jordgolv på marknivå. Stilladan används nu som garage för gårdens gamla tröska, traktorvagn samt förvaringsutrymme för diverse saker och redskap.

Gödseldalen (3)

Område 3 på översiktsbilden är den gamla gödseldalen. Här förvaras för tillfället såmaskin och mindre jordbruksverktyg. Bakdörren från djuravdelningen leder ut dit. Framväggen är ett öppet valv.

Lösdriftstallet (4)

Lösdriftstallet (4) var tidigare hölager för hästarna och senare ett hönshus och angränsar till det före detta stallet som nu fungerar som garage (5). Hölagret renoverades år 2008 om till lösdriftsstall, där hästarna kan gå in och ut till rast- och natthagen. Storleken på utrymmet är ca 28 m². Vid ombyggnad till lösdriftstall lades det betonggolv samt vindskyddsskivor på ytterväggarna. I lösdriftstallet är det flera meters takhöjd, vilket ger bra ventilation. Att ha lösdriftsstall med öppen dörr ut gör också ventilationen i utrymmet bättre.

Garaget (5)

Garaget (5) används nu som gårdens verkstad samt förvaring av bildäck, verktyg, redskap, gamla hästvagnar, sadelkammare samt foderförvaring för hästarna på gården. På min farfar Hans tid användes garaget som stall åt de finska arbetshästarna. (5a) är den gamla sadelkammaren.

Sprutmedelslagret (6)

I utrymme 6 finns gårdens bekämpningsmedelslager samt ett vattenkar dit vatten från bassängen, H, rann för användning som kylning av komjölken.

Öppna lidret (B)

Intill lösdriftstallet vid skogskanten och ändan av "Ladugårdsbackan" finns ett öppet lider (BX) med måtten 14 x 8,5 m. Lidret har två hela väggar samt en vägg som täcker halva långsidan. För tillfället används det öppna lidret som garage för två bilar, traktorer, harv samt som förvaring av redskap.

3.4.1. Möjlig storlek på fårbesättning i de existerande utrymmena

Utrymmesbehovet i tabellen nedan är lagat enligt lagen om jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds. I djuravdelningen skulle maximalt 33 antal djur rymmas. Sjukboxen rymmer upp till 2 djur. I lösdriftstallet skulle man kunna ha max 16 baggar.

Tabell 7. Minimikrav på golvareal i en gruppbox eller fälla i ett fårstall exklusive foderhäck (Finlex, bilaga, 532/2013)

.	Genomsnittlig vikt/djur	Ströbädd m ² /djur	Spaltgolv ¹⁾ , m ² /djur
Dräktig tacka, bagge	75 kg	1,7	1,3
Dräktig tacka, bagge	55 kg	1,3	1,1
Övriga får	75 kg	1,4	1
Övriga får	55 kg	1	0,8
Lamm	över 30 kg	1	x
Lamm	15 - 30 kg	0,5	x
Lamm	under 15 kg	0,25	x
Lamningsbox	x	2,25 (1,5m x 1,5m)	x

1) Godtagbar spaltbredd är 14-20mm och stavbredd 80-120mm. För betonggolv godkänns måttavvikelserna i enlighet med standarden SFS-EN 12737:2004+A1:2007 (För tillverkade betongprodukter - Spaltgolv för djurstallar).

Tabell 8. Utrymmesbehov (m²) räknat för får med största storlek på djuren.

		Antal djur maximalt			
Befintligt utrymme	Area	Dräktig tacka, bagge	Övriga får	Lamm	Lamningsbox
Djuravdelningen (1)	56,43 m ²	33 st.	40 st.	56 st.	25 st.
Lösdriftstallet (4)	27,82 m ²	16 st.	20 st.	28 st.	12 st.
Sjukbox (1d)	3,13 m ²	2 st.	2 st.	3 st.	1 st.
Summa	87,38 m ²	51 st.	62 st.	87 st.	39 st.

I tabellen visas i spalterna enskilt hur många av olika åldrars får som ryms i de olika utrymmena. Man måste ändå tänka på att även om 40 stycken vuxna tackor ryms, så ryms bara 33 dräktiga tackor, så man bör räkna med den siffran.

3.4.2. Foderbord

Tabell 9, det minsta behövliga utrymmet vid rakt foderbord eller rund foderhäck för får och lamm. (Jordbruksverket, 2019)

Djur	För djur vid samtidig utfodring		Per djur vid fri utfodring	
	Rakt foderbord	Rund foderhäck	Rakt foderbord	Rund foderhäck
Lamm över 15 kg	0,35m	0,20 m	0,17m	0,10m
Vuxet djur	0,35m	0,20 m	0,17m	0,10m
Dräktig tacka ¹⁾	0,45m	0,20 m	2)	2)
Tacka med lamm under 15 kg	0,45m		2)	2)

1) Avser dräktig tacka som har mindre än 2 månader kvar till lamningen

2) Det finns inget minimimått för dessa alternativ. Utrymmet skall dock vara så pass stort att djuren lugnt och naturligt kan äta sitt foder.

Foderbord 1a och 1b i djuravdelningen (1) är sammanlagt 17,4 m långa. Vid fri utfodring skulle 39 dräktiga tackor eller 39 tackor med lamm under 15 kg rymmas vid samtidig matning vid foderborden. Allt som allt skulle 50 stycken vuxna får eller 50 lamm över 15 kg rymmas att äta samtidigt vid foderborden. Uträkningen visar skilt hur många individer ryms och om man räknar med att alla tackor får 2 lamm ryms 17 tackor och 33 lamm över 15 kg att äta samtidigt vid i djuravdelningen i ladugården.

Tabell 10. Mängden får som ryms vid de två foderborden i djuravdelningen vid samtidig utfodring. (Uträknat enligt tabell från Jordbruksverket, 2019)

Utfodringsutrymme	Längd	Lamm över 15 kg	Vuxet djur	Dräktig tacka ¹⁾	Tacka med lamm under 15 kg
Foderbord	8,70 m	25	25	19	19
Foderbord	8,70 m	25	25	19	19
Totalt	17,40 m	50	50	39	39

Vid fri utfodring skulle 102 vuxna får eller 102 lamm rymmas att äta på vardera sida. Uträkningen visar skilt hur många individer ryms, men man måste räkna med tex. 40 tackor, för då ryms de med 62 lamm. Om man räknar med att alla tackor får 2 lamm ryms 34 tackor och 68 lamm i djuravdelningen i ladugården.

Tabell 11. Mängden får som ryms vid de två foderborden i djuravdelningen vid fri utfodring. (Uträknat enligt tabell från Jordbruksverket, 2019)

Utfodringsutrymme	Längd	Lamm över 15 kg	Vuxet djur
Foderbord	8,7 m	51	51
Foderbord	8,7 m	51	51
Totalt	17,4 m	102	102

De olika resultaten gör så att man måste fundera hur många individer som praktiskt ryms i djuravdelningen. Då lammen är små kommer de vara i fålla med sin mamma och dricker dess mjölk och varje tacka får egen mat i sin fålla. Det är först senare som man måste ta med dem i beräkningen, så att alla har en chans att äta vid foderbordet. Svagare eller mindre individer blir lätt bortskuffade av större och äldre lamm.

3.5. Plan för nyttjande av befintliga byggnader och renoveringsbehov

Jag har utifrån mätningarna och observationerna av byggnaderna gjort upp planer. Planerna presenteras nedan i olika stycken enligt området eller rummet det berör.

Djuravdelning i Ladugården (1)

Figur 7. Skiss av området i ladugårdens djuravdelning (1) där fåren planeras in. Det röda staketet visar gränserna för området. I båda ändar, utanför staketet, skulle det finnas gångar för fårskötaren att kunna röra sig i och arbeta från. Längs med båda sidorna går foderborden (1a och 1b), vid borte ändarna är dörrar till stilladan (2).

Bild 12. Andra foderbordet (1b) samt dörr till gödseldalen (3).

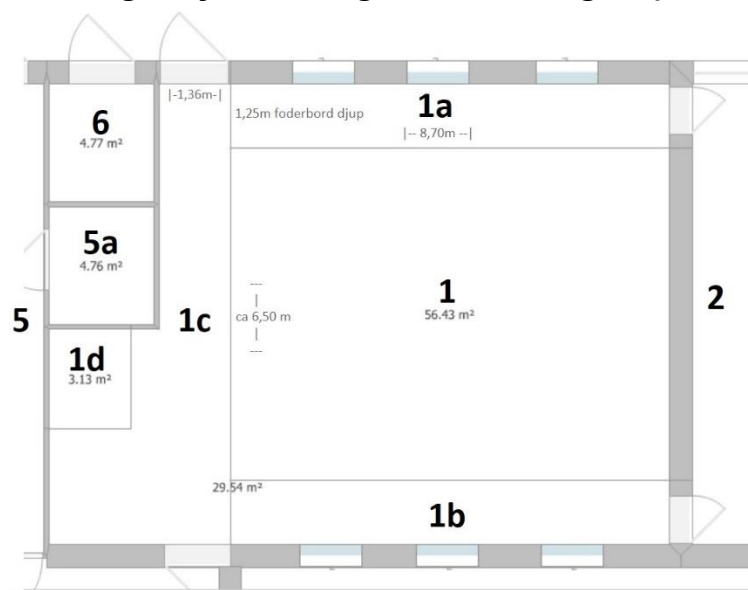

Bild 13. Foderbordet (1a) som är mot huvudingången och vid andra ändan finns dörr till stilladan (2)

I utrymmet är väggar, golv och tak slitna och skulle behöva ses över. Innerväggarna skulle behöva kalkas om och taket målas. Eventuella sprickor eller gropar i betonggolvet bör fyllas i och lappas. Fönsterkarmarna behöver skrapas och målas om. Ventilationsluckorna i taket bör repareras, då en del av inredningen i dem rasat ner. Foderborden (1a och 1b) behöver tillbyggnader för att laga fåranpassade hål för dem att nå fodret. Öppningarna bör vara sådana, att inte lamm kan nå upp eller rymmas igenom att springa upp på foderborden.

Den främre dörren är 1,36 m bred, vilken kanske skulle behöva breddas ifall jag köper en liten hjullastare med vilken gödseln skulle tas ut. Bredden på lastaren beror på maskintyp. Den bakre ytterdörren kunde kopplas till rasthagen på baksidan av ladugården. Lastaren kan även användas för att flytta balar.

Indelning av djuravdelningen och förvaringsutrymmen

Figur 8. Djuravdelningen i Ladugården med storlek och längder angivna.

För att dela upp djuravdelningen i fållor används grindar, som flyttas enligt säsong. Vid lamning görs fållor enskilt för tackan och hennes lamm. När de är äldre kan man flytta ihop några tackor och lamm och senare ha alla tillsammans i djuravdelningen. Gången från dörr till dörr hålls möjligast tom. Som man kan se på figur 7 så behövs grindar längs med kanten till dörrarna till stilladan samt mellan 1 och 1c, alltså gången eller arbetarutrymmet.

Den gamla kalvboxen (1d) används vid behov som sjukbox eller sjukavdelning. Den är lättillgänglig när den är separat från de andra djuren. I det resterande området intill sjukboxen förvaras till exempel foder, verktyg, extra eller oanvända grindar, behövliga saker, ämbar, grepar, nappflaskor och värmelampor.

Underlaget i både själva fårstallet och i lösdriftstallet är betonggolv. På detta skulle man efterhand fylla på strö, till exempel halm, vart eftersom inomhussäsongen går framåt. Detta skulle alltså skapa en halmbädd. Halmbädden utstrålar värme pga. bränningen av gödsel som sker i den vilket är bra, då det gör att vattenkar och liknande inte fryser lika lätt, samt att djuren har det skönt att ligga därpå.

Det finns ett gammalt vattensystem i Ladugården. Bassängen, från vilket vattnet förr rann med självtryck till ladugården är uppe på en kulle. I ladugården fanns det två vattenkar, dit vattnet rann. Ena är i sprutmedelslagret (6) och det andra i garaget (5). Vid kontroll av systemet, verkar det som om kostnaderna för att reparera det gamla systemet överstiger kostnaderna för att dra ett nytt vattensystem från gårdens borrhunn (G). Ett nytt vattensystem skulle innebära att man lätt har vattentillgång samt att man skulle kunna koppla vattenslang för att underlätta påfyllandet av vattenhoar inne i fårstallsdelen. Detta skulle underlätta arbetet, då man inte skulle behöva bära vatten, vilket är tungt och slitsamt. Under den största delen av innevistelsen behövs bara några större vattenhoar för fåren. Under lamningsperioden bör alla skilda fållor ha varsin vattenho, ämbar eller kopp. Dessa bör fyllas på, tvättas och rengöras dagligen. Ytterligare kontroll av vattnet behövs inte göras, då det redan används som dricksvatten i bostadshuset (E) och i bastun (D).

Stilladan (2) plan

Jag planerar att samarbeta med granngårdar med tröskning och slåtter så behöver ingen tröska. Säljer den och återför stilladan till dess originalanvändning: Hö/mat-utrymme. Jag skulle ha lastpallar under balarna för att underlätta flytt av dem samt för att förhindra eventuell fukt att komma in i balarna. Utrymmet har en stor dörr, 3,5 m bred, vilket skulle göra det lätt att lyfta höbalar med en liten hjullastare eller frontlastare på traktor för att sedan föra ut dem till foderhäckar i de båda rasthagarna. Stilladan är stor, ca. 7,5 x 10 m, så skulle även förvara lastaren och andra maskiner, extra stängsel och redskap där i. Ett annat alternativ är att bygga ett förhöjt golv i samma höjd som dörrarna till foderborden. Detta golv skulle vara ca 2m brett och på så vis lämna kvar utrymme för maskiner i stilladan. Detta skulle underlätta matningen på foderborden. Under lamningsperioden

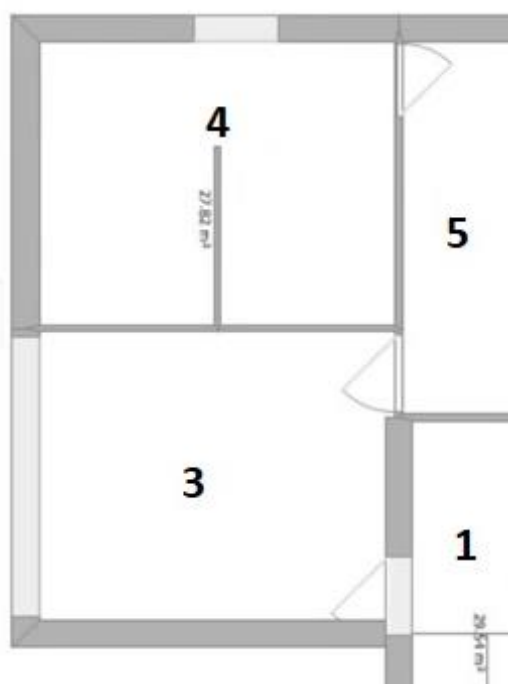
eller då det är dåligt väder (tex regn gör att balarna lätt möglar om de är ute i foderhäck) skulle matningen ske på foderborden. Då skulle man öppna balarna på plattformen i stilladan, för att sedan med hjälp av skottkärra och grep föra in höet på de parallella foderborden. För arbetsbördans skull vore det optimalt att ha så korta avstånd som möjligt mellan mat och får.

Gödseldalen (3) plan

Den gamla gödseldalens betonggolvet bör renoveras, för att underlätta gödselbortförel. Djuravdelningens bakdörr leder till gödseldalen, vilken kommer vara en del av rastgården för tackorna och de äldre lammerna, som alltså hålls i lösdrift. Rastgården ses i figur 10. Då skulle gödseldalen fungera som ett tak och därmed vind och väderskydd utomhus för djuren (bild 17). Under lammningsperioden är djuravdelningen indelad i fållor och dörren till rasthagen är stängd för alla lammade tackor och lamm. Lösdrift gör att djuren får mer sysselsättning och rörelsemöjlighet under vinterhalvåret.

Lösdriftstallet (4) plan

Lösdriftstallet (4) skulle ändras till ett utrymme för baggar (bild 14, fig. 9) och fortsatt hålla dem i lösdrift med möjlighet till hage upp i skogen. Utrymmet är 27,8 m² och rymmer maximalt 16 baggar (bild 14).

Figur 9. Lösdriftstallet (4)

Det är högt i åstak i lösdriftstallet vilket gör att luftkvaliteten är bra. Eftersom betonggolvet är relativt nytt, 10–15 år, och är i bra skick behövs inget göras åt det.

Belysning finns redan i utrymmet. Norrväggen, där även öppningen till rasthagen är, behövs fixas upp och målas om.

Bild 14. Insidan av lösdriftstallet. (Foto: Pernilla Grönholm)

Garage (5) plan

Jag planerar att fortsätta använda garaget som verkstad och förvaring. I Garaget skulle ett kontor byggas där även mediciner, örönmärkningar, papper och dokumentation, saker för veterinärbesök, t.ex. extra kläder, stövlar, skoskydd och övrigt material för vård av djuren skulle förvaras i låsbara skåp. Där kan vid behov byggas skrivbord och hyllor för att lättare hålla allt organiserat. Den gamla sadelkammaren (5a) kommer användas som extra förvaringsutrymme.

Sprutmedelslagret (6) plan

Fortsatt använda som sprutmedelslager med sprutmedel som används inom konventionellt jordbruk.

Öppna lidret (B) plan

Även om jag inte nu räknar med att nyttja denna byggnad, är det bra att veta att det finns möjligheten att utöka verksamheten. Öppna lidret (bild 15) skulle kunna ändras om till ett öppet fårhus utan större ombyggnad, utan bara behöva renoveras om lite. Om detta tas till användning som fårhus behövs ett andra alternativ för uppbevaring av redskap (tex. i stilladan (2) eller torken (C)).

Bild 15. Öppna lidret och den nuvarande natthagen som angränsar till lösdriftstallet. (Foto: Pernilla Grönholm)

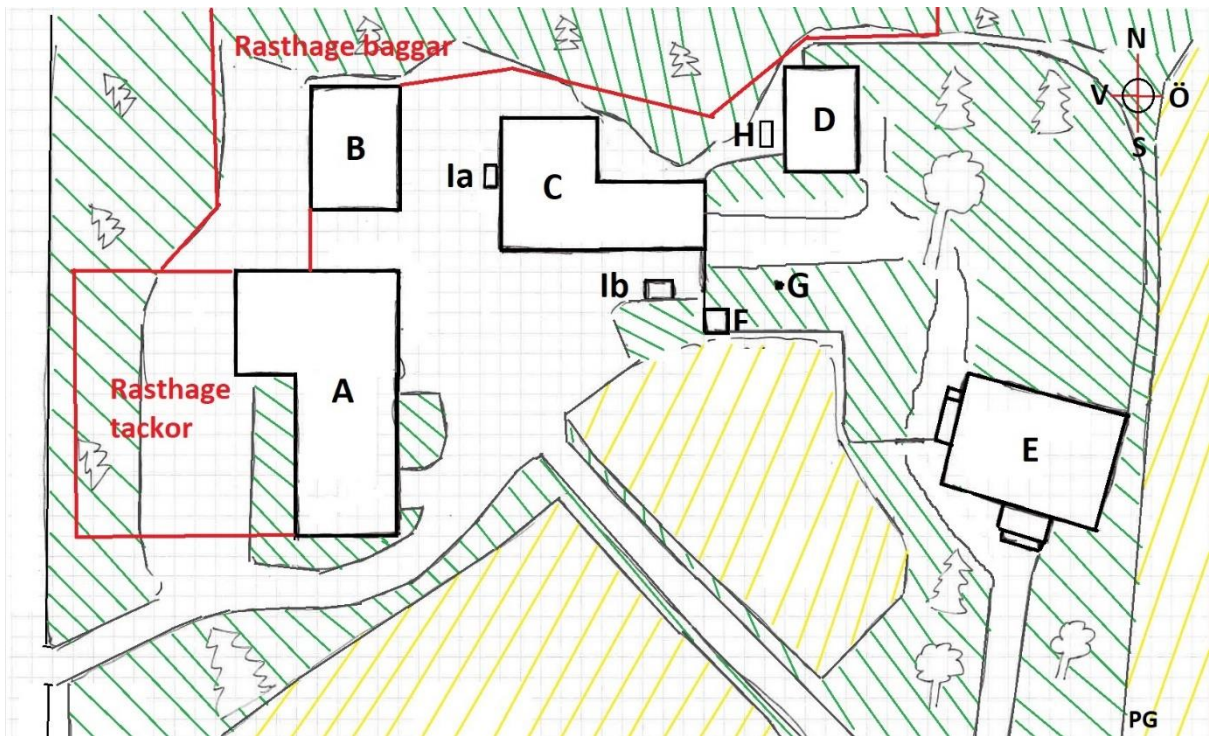
Ombyggnad skulle kunna göras så att det öppna lidret kunde fungera som ett öppet fårstall enligt modell från Skottland (Bild 16). Denna ombyggnad räknar jag inte med i kalkylen i nuläget.

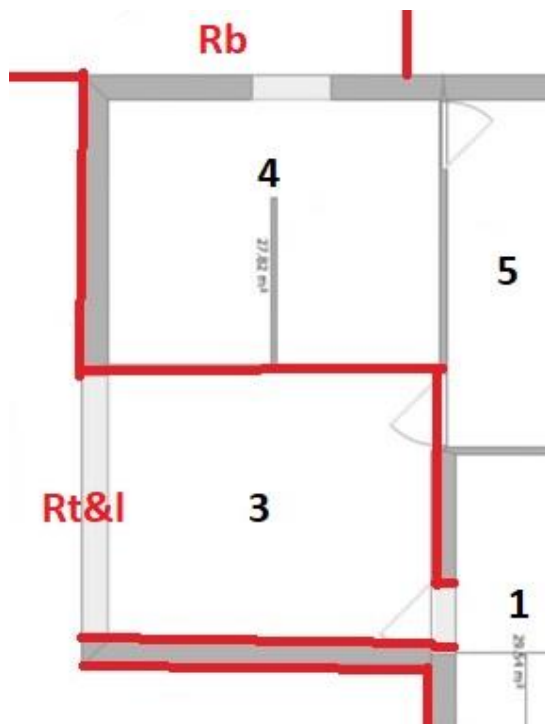
Bild 16. Exempel på öppen lösning på fårstall, Skottland. (Foto: Pernilla Grönholm)

3.6. Rasthage

Jag tycker djur har rätt att vara ute så mycket som möjligt i mån av möjlighet. Jag planerar ha skilda rasthagar för baggar och tackor med sina lamm (fi. 10, 11). Jag skulle bygga en rasthage bakom ladugården för tackorna så att djuren själva kan gå in och ut ur djuravdelningen, samt en för baggarna som går från lösdriftstallet, längs med öppna lidret och norr om gården upp i skogen.

Figur 10. Rasthagarna för tackor och baggar

Figur 11. Ingång till tackornas och lammens rasthage från djuravdelningen (1). (Rb = rasthage för baggar, Rt&l = rasthage för tackor och lamm.)

Den gamla gödseldalen (3) har bara tre väggar, den yttersta består av ett valv. Därför skulle gödseldalen lämpa sig väl som regn och vindskydd, mellan rasthagen och djuravdelningen.

Bild 17. Bakom Ladugården (A) sett från lösdriftstallet (4) finns området som skulle användas som rasthage. (Foto: Pernilla Grönholm)

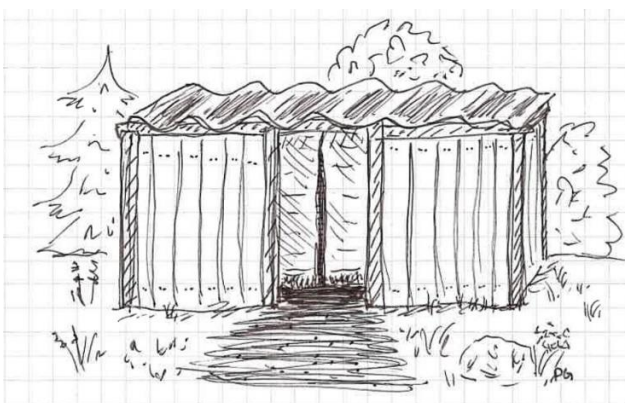

Bild 18. området intill öppna lidret, skulle bli en del av baggarnas rasthage som är i anslutning till lösdriftstallet. (Foto: Pernilla Grönholm)

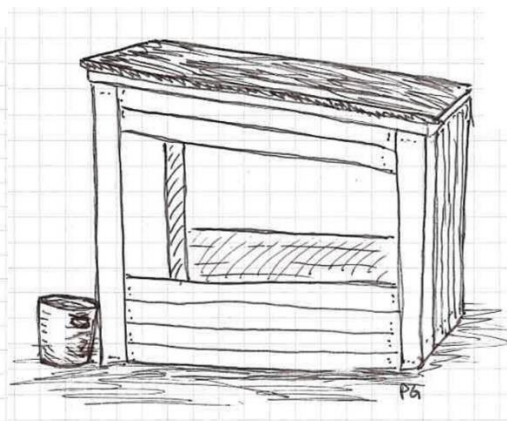

Bild 19. Gården sett norrifrån, bild tagen i hästarnas nattbage som blir baggarnas rasthage (Foto: Pernilla Grönholm).

I rasthagen och på beten behövs det byggas regn- och vindskydd. För att minimera kostnaderna planerar jag att själv bygga regn- och vindskydd enligt modeller i figur 12 och 13. Det mesta byggnadsmaterialet finns redan i lager på gården. Genom att hänga mattor för dörren hindrar det regn och rusk att komma in under taket. Denna version är till mesta dels byggd av lastningspallar.

Figur 12. Skiss på regn- och vindskydd.

Figur 13. Skiss på regn- och vindskydd.

3.7. Gödselhantering

Man ska sprida gödsel enligt markkarteringsresultat, lagar kan kontrolleras från lantbruksskalendern. Inne i djuravdelningen och lösdriftstallet kommer det vara ströbädd, tar ut gödseln då fåren flyttat ut på bete. Rasthagarna städas anefter och storstädas tills

sommaren. Det är viktigt att minst dagligen kontrollera att det inte är gödsel på foderbord eller i vattenhoarna eller -kopparna. Om så är fallet bör de städas ur grundligt.

3.8. Redskap

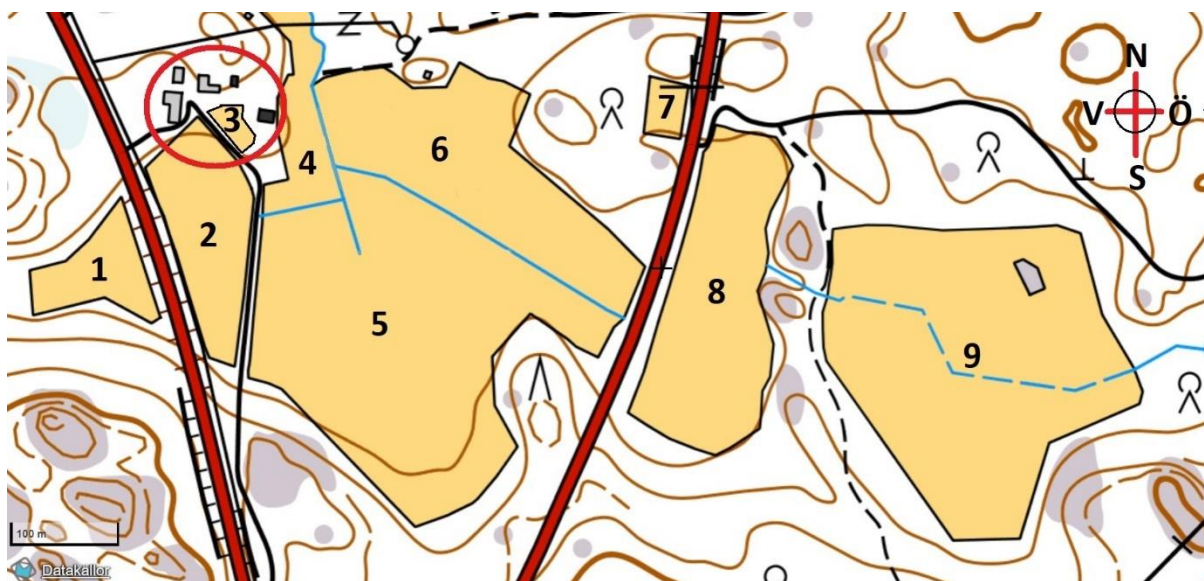
På gården finns för tillfället tre traktorer som kan användas, en Valtra (årsmodell 2001) samt två Massey Ferguson (årsmodell 1980 och 1966). Den sistnämnda är rätt gammal, men kan användas för mindre gårdsarbeten. På gården finns redskap så som plog, harv, vält, spannmålskombi, snöslunga, ytsladd, växtskyddsspruta samt en Mepu-spannmålstork vilka kan användas i fårproduktion. Dessa ägs av min far Jan Grönholm.

3.9. Beten

Under denna rubrik kommer jag se över befintliga områden som hör till gården (figur 14), mäta ut och planera möjliga beten. Kartlägger även nuvarande åkrar och skogsområden som kunde användas (figur 15). Tar även reda på hurdana stängsel som passar var eller för vilken situation och hur vattensituationen skulle lösas på beten.

3.9.1. Lämpliga områden för framtida beten

För tillfället finns det ca 22 hektar odlingsmark samt ca 55 hektar växtlig skogsmark i Lillgårds ägo, allt som allt ca 77 hektar. Åkrarna används för tillfället för att odla vete, vall och naturskyddsåker. Skogen brukas ekonomiskt. (figur 14).

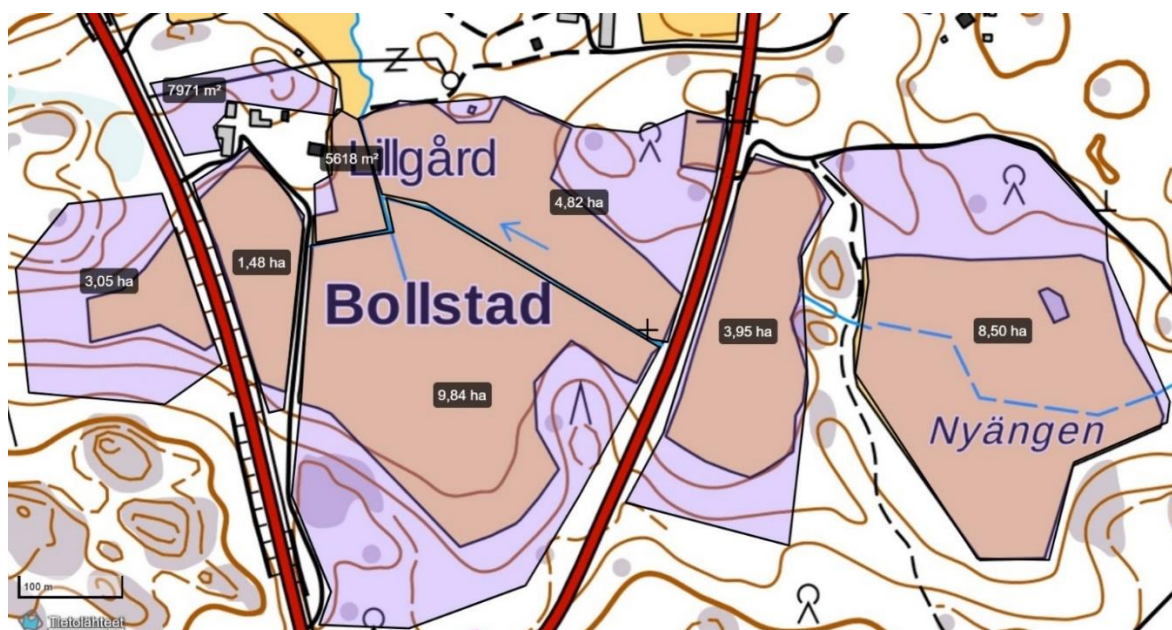

Figur 14. Lillgårds åkrar. Gårdsplansområdet är inringat.

Tabell 12. Namn och storlek på Lillgårds åkrar 2020.

Nr på karta	Åkerns namn	Storlek, ha
1	Bakom Svartåvägen	0,8
2	Brunnsbiten	1,5
3	Trädgårdslandet *	0,05
4	Vid huset	0,64
5	Västra björkallén-Långtegarna	6,5
6	Ribiten	3
7	Hildursplätten	0,2
8	Hildurs-Storladan	3
9	Nyängen	6,5
	* inte en åker	22,19

Figur 15 visar de områden som kunde nyttjas för beten. De blåa områdena är möjliga områden att använda som betesmark. Dessa utmärkningar är ungefärliga och inte exakta. Betena på och omkring gården som jag utmätt är tillsammans 329 989 m², eller ca. 33 hektar. De gula områdena är åkermark och resten skogsmark. Beten kunde vara antingen enbart åkerbeten eller både åker- och skogsbeten.

Figur 15. Karta som visar placering och storlek på möjliga beten. Utmätt med hjälp av karttapaikka.fi

Bild 20. Möjligt betesområde med bostadshuset i bakgrunden, sett från det öppna dikesslutet på Västra Björkallén-Långtegarna. (Foto: Pernilla Grönholm)

3.9.2. Stängsel

Stängsel skulle anpassas enligt område och planering gjord med stöd av information presenterad i kap. 2.5.2. Inhägnader för bete. Mer bestående staket på områden som kommer att förbli beten behövs medan stängsel som är mer mobila används på åkerbeten.

Lämpliga stängsel för åkerbeten skulle vara mobila stängsel, såsom elband och plast- eller trästolpar. Detta för att underlätta flyttning av stängsel till andra hagar. Eftersom åkrarna är en del av gårdens växtföljdsplan så kommer betena att flyttas mellan gårdens olika skiften år för år eller med några års mellanrum. Även då ett visst bete är nedbetat är det smidigt att kunna flytta hela hagen med stolpar och stängsel till ett annat bete.

Skogsbeten och rasthagarna kan lagas utav mer fasta lösningar, såsom fastsättning i träd, träpålar och med nät. Detta då de kommer att vara stationära och bara repareras efter hand.

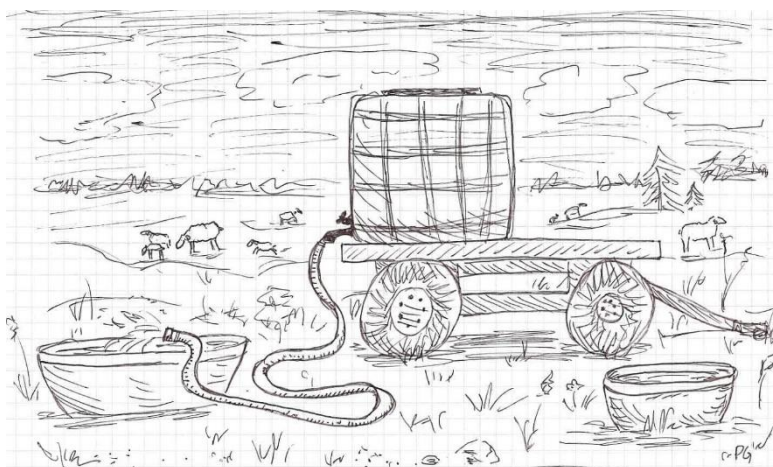
Beten och rasthagarna, som är nära till gårdscentrat kan ha el-olle, alltså elförsörjningsapparat för beten som för ut el till elband och elnät i pulser, som fungerar med el via skarvsladd från gården. Det finns även el-ollar som drivs med solpaneler vilket dels är mer kostnadseffektivt och hållbart, men också mest praktiskt om beten ligger längre bort.

3.9.3. Betesrotation

Då betet är nedbetat, eller närmar sig det stadiet bör man flytta djuren. Betesrotation minskar även parasitförekomst, då parasiter behöver ständigt betande djur på samma område. De olika områdena utmärkta i figur 15 visar möjliga beten vilka man kan flytta fåren mellan.

3.9.4. Vattenförsörjning på beten

Tillgång till dricksvatten på beten kräver daglig kontroll och påfyllning. Det är inte problem med frysningsrisk, eftersom vatten endast serveras utomhus på den varma tiden av året. Det viktigaste är att hitta ett lätt system för att få tillräcklig mängd friskt och rent vatten till fåren med så lite arbete som möjligt. En möjlighet är att ha stora vattentunnor på ett flak eller kärra som körs ut på betet varifrån man med slang kan fylla på vattenhoarna. Detta system skulle undvika behovet att transportera vatten genom att bära det. Det finns redan två stycken 1000 l:s metallbehållare avsedda för just detta på gården, samt traktorkärror.

Figur 16. Exempel på vattenanordning till bete. (Ritat av: Pernilla Grönholm)

3.10. Flyttning av fåren

För flyttning av fåren inifrån ladugården ut eller mellan beten lönar det sig att ha hjälp. Ett alternativ är att man tränar fåren att komma och följa en då man t.ex. skakar ett fat med foder i. Det andra, parallella, alternativet vore att införskaffa en vallhund. Jag skulle behöva hjälp med skolningen, eftersom jag inte har någon erfarenhet av vallhundsskolning samt att hundar som används till fårvallning bör vara skolade för ändamålet. Jag skulle skaffa en vallhund för hjälp vid flytt, t.ex. av rasen Bordercollie eller Lancashire Heeler. En utmaning för eventuell förflyttning är närheten till Södra Salovägen och Virkbyvägen. Två av betena utmärkta på beteskartan är även på andra sidan

Virkbyvägen, så samma problematik uppstår där. Därför kan det vara bra att ha en vagn för får vid längre flytt eller flytt till beten som är närmast vägarna.

Vid längre förflyttningssträckor mellan beten, veterinärbesök eller försäljning av djur lönar det sig att köpa en djurvagn till bilen som är lämplig för får. Alternativt kan fårvagn hyras, då en sådan inte behövs så frekvent. Jag måste även köpa en flakbil för att underlätta gårdsarbeten så som staketbyggande.

Bild 21. Dubbeldäckarfårvagn i Skottland. (Foto: Pernilla Grönholm)

3.11. Lamning

För att underlätta planerandet av året med tanke på arbetsbördan skulle jag på Lillgård ha vårlamningar. Baggarna skulle hållas i lösdriftstallet för att lättare skilja dem åt från tackorna. Skulle börja med två bässar, eller hyra från andra gårdar för betäckning. Baggarna skulle till hösten skickas till slakt. Nya baggar skulle införskaffas till nästa säsong.

Arbetsbelastningen skulle vara störst under våren, då lamningarna sker. Under denna tid bör man vara redo att gå till djurstallet dygnet runt för att eventuellt hjälpa med lamningar, flytta de nyfödda lammen och modern i boxar, kolla att lammen får i sig råmjölk, har värmelampor vid behov, kollar djurens skick osv.

Jag måste gå en kurs för att lära mig om lamning (tex. lammasmaailma.fi ordnar kurstillfällen samt onlinekursen i allt som har med fårskötsel att göra) eller vara med i en annan gårds lamning en eller flera säsonger för att lära mig möjligast mycket om lamningar. Jag skulle det första året eller åren även behöva hjälp och rådgivning för att försäkra mig om att allt går rätt till. Hoppas här hitta en lösning, där tjänster och

gentjänster-regeln kunde användas; att man hjälper till med den andra gårdens lamningar som tack för hjälpen på den egna gården. Annars måste extra personal anställas under lamningsperioden.

3.12. Hälsovård

Det är viktigt att ha en skötselrutin där man planerar hanteringen av djuren. Till de dagliga sysslorna hör utfodring, daglig tillsyn, kontroll av vatten, hälsa, staket, städning. Då fåren är ute bete kan det vara bra att ha en fyrhjuling som hjälp för att effektivt och snabbt nå hagarna för tillsyn. Fyrhjulingen kan med tillsatt vagn även stort underlätta reparationsarbeten, staketbyggande och putsning av vattenfat. För insamling av fåren, vid flytt eller avmaskning kan en mobil fålla på vagn vara till stor hjälp.

Bild 22. Fyrhjuling och vagn med mobil insamlingsfålla. (Foto: Pernilla Grönholm)

För klippning och klövvård anlitas kunnig person. Utrymme samt stängsel anpassade för klippning och verkning bör införskaffas. Veterinär tillkallas vid behov. Närmaste veterinär är Kaisa Vuorimaa i Ingå centrum (ca.8km bort). Veterinärbesöken är gårdsbesök. Det närmaste slakteriet som tar emot får för slakt finns i Lojo. Slakteriet heter Kuntun lähiliha Oy. Det finns även ett gårdsslakteri på Västankvarn gård som tar emot får.

3.13. Foder

Vall kan odlas för att ge ensilage, hösilage, hö samt halm (till strö). Halm kan också tas från restprodukter vid tröskning av vete. Tilläggsfoder tex. vete, havre, korn, betor skulle kunna odlas själv. Åkerarealen på Lillgård är ändå relativt liten, så det finns inte så mycket ekonomi i den odling som görs på gården idag. Därför skulle det löna sig att själv odla foder

i så stor utsträckning som möjligt. Under sommarhalvåret betar fåren i hagarna och får sin näring därifrån.

Foderplanen kommer naturligtvis bero på årstid samt hurdan fårskocken ser ut. Djuren utfodras olika enligt årstid, ålder och kön. (se kapitel 4.4.1) Hö matas och kraftfoder (när det behövs) på foderborden. Matningen sker för hand med skottkärra och grep och höet hämtas från stilladan. Man kan använda sig av liknande excel-fil som i tabell 1 för att räkna ut att djuren får det de behöver. Under lamningsperioden ges kraftfoder i skilda fat till varje fålla.

Utomhus skulle jag ha foderhäckar för hö, som kan fyllas med hela balar med hjälp av traktor/annan maskin. Eftersom fåren kommer hållas i lösdrift med fri rörelse ut och in underlättar detta system med utfodringen med tanke på hö.

3.14. Övrigt

Jag skulle ansöka om medlemskap i Suomen lampaanyhdistys samt Nylands fårfarmare r.f. Ansökan görs via deras hemsida. Via Pro Agria kan man få rådgivning samt hjälp med företagsfrågor.

Med tanke på samarbete, handel av djur samt rådfrågningar lönar det sig för mig som ny i branschen att ta kontakt med andra fårgårdar i regionen. Har även kontakt med Eva-Linn Sjöblom, som gick på min klass i agrologutbildningen, som förra året tog över sina föräldrars gård Bisa gård i Vanda. Där via får jag snabbt svar på frågor samt stöd. På gården finns nu ca 50 stycken finska lantrasfår, köttkor, höns, hästar mm. Eftersom också hon är ny i branschen känner jag att hon är en bra person att bolla idéer med samt få tips och nya infallsvinklar från.

Lillgård har tidigare år haft samarbete med olika granngårdar och Västankvarn gård med tröskning och vallarbetet; Slätter, strängläggning, vändning samt balande. På så sätt behöver inte Lillgård ha egna maskiner anpassade för detta. Det är smidigare och billigare att samarbeta och jag planerar fortsätta dessa samarbeten. Jag skulle även ta reda på vilka andra gårdar som finns i området, känner redan till några. Dels för eventuella samarbeten men även för råd, hjälp och samverkan.

Bild 23. vinter på Lillgård. (Foto: Pernilla Grönholm)

4. Ekonomidel

I detta kapitel kommer jag att göra ekonomiska beräkningar utefter antagandet att jag redan köpt och tagit över gården. Allt som redan finns på gården räknas som startkapital och tas inte med i kalkylerna. Dessa byggnader, marker, redskap eller behövligheter har redan tagits upp i fallstudiedelen. I denna del av arbetet räknar jag ut olika utgifter och inkomster som hör till en småskalig fårproduktionsgård i Finland.

4.1. Produkter av får

Såsom jag skrivit i teoridelen, 4.8., används den finska lantrassen för mångsidig produktion, som innefattar både kött, skinn och ull. Planerar att i och mer vårlamningarna föda upp slaktlamm som far till slakt till hösten. Av dem samt andra djur som far till slakt görs skinn. Efter klippning av ull skickas den till tvätterier, spinnerier, väverier, färgerier och andra partners.

4.2. Stödmöjligheter

Landskapsvård stöds av EU via miljööverenskommelserna. Man kan söka stöd för mångfalden inom jordbruksmiljön och landskapsvård i samma veva som huvudstödsansökan från ELY-centralen. 2018 var stödsumman 450 euro per hektar och för staten eller landskapet viktiga biotoper 600 euro per hektar. Minimiarealen för stödet är 0,3 hektar. (Parikka, 2018, 35–38)

De olika stöden som jag kan söka är: Stöd till unga jordbrukare (EU), Grundstöd, Nationella arealstöd, Nationella husdjursstöd, Miljöspecialstöd Ersättning för djurens välbefinnande, Miljöavtal, EU:s får- och getbidrag: - bidrag för tackor, Miljöersättning, Kompensationsersättningens husdjursförhöjning och Uppfödning av lantraser. (Pro Agria Etelä-Suomi, 2020)

Eftersom jag inte är kund och inte ännu har fårproduktion så kunde jag inte få huddjursrådgivning angående möjliga stödsummor. Men räknar ändå upp de olika möjliga stöden, även om jag inte tagit med dem i uträkningarna nedan. Jag har inte heller tagit med olika försäkringar eftersom det är svårt att uppskatta summorna, då olika variabler som hur många får jag börjar med osv. inte är klara. Samma gäller för el, då man betalar enligt förbrukning och entreprenad, bland annat att hyra in en extra anställd under lamningssäsong och hjälp med hörarbete och balning. Jag har inte med dessa i tabellerna, men är medveten att dessa utgifter tillkommer.

4.3. Uträkningar

I uträkningarna har jag försökt få med det mest väsentliga utgifterna och inkomsterna som har att göra med småskalig fårproduktion i Finland. Efter investeringsutgifter, årliga utgifter, införskaftsutgifter av livdjur och inkomster kommer en sammanfattning på tabellerna. I bilagan finns en noggrann beskrivning av summorna och varifrån de är tagna.

4.3.1. Investeringsutgifter

Dessa utgifter är investeringsutgifter, alltså vad som behövs för att starta småskalig fårproduktion med 30 tackor.

Renovering av Ladugården uppskattas till ca 150 000 €, vilket är en uppskattad beräkning av min far, Jan Grönholm. I behov av renovering ingår förnyelse av elsystem, vattensystem från nya borrbrunnen, sanering av golv, målning av ytor, förnyelse av ventilationssystemet, förnyelse av foderbord och förnyelse av belysningsystem. Jag tänker mig en avskrivningsplan på 15 år, då blir utgifterna för renovering av ladugårdens årliga summa 10 000€.

Tabell 13. Utgifter för inredning till Ladugården.

Inredning till Ladugården	Mängd	a-pris, €	Summa, €
Drickhoar	3	95	285
Grindar	40	53	2 120
Lamkammargrind	15	115	1 725
Port	10	169	1 690
Pinnar till grindar	50	6,5	325
Grindfäste: vägg	6	19,5	117
Värmelampor	10	23	230
Höhäck	17	59,9	1 018,3
Ämbar	30	5,95	178,5
Fat	30	4,6	138
Övrigt	x	x	500
Totalt			≈ 8 330 €

Tabell 14. Utgifter för redskap.

Redskap	Mängd	a-pris, €	Summa, €
Skottkärra	2	290	580
Grep	2	36	72
Vattenslang	2	99	198
Nappflaskor	10	4,9	49
Lamningshjälpmedel	x		100
Förvaringslådor	10	9,99	99,9
Verktogsback	1	119	119
Djurvåg	1	799	799
Öronmärkningstång	2	41,7	83,4
Bultpistol	1	174,9	174,9
Övrigt	x	x	200
Totalt			≈ 2 480 €

Tabell 15. Utgifter för rasthagar och beten.

Rasthagar och beten	Mängd	a-pris, €	Summa, €
Stängsel trä	x	0	0
Elband	3000m	55/400m	412,5
Elnät	1500m	100/50m	3000
Impregnerade trästolpar	150	3,65	547,5
Plaststolpar	150	5	750
Isolatorer	360	180 = 50	100
El-olle	2	330	660
Handtag till grind	10	10	100
Vattenkar	8	119,9	959,2
Höhäckar	3	650	1950
Foderkar	6	26,8	160,8
Vindskydd	x	0	0
Krossgrus	x	0	0
Vagn	x	0	0
1000-l: s vattentunnor	x	0	0
Vattenslang	1	21,95	21,95
Insamlingsgrindar	1	1599	1599
Totalt			≈ 10 260 €

x = finns redan på gården

Tabell 16. Utgifter för kontorsutrymme.

Kontor	Mängd	a-pris, €	Summa, €
Skrivbord	1	100	100
Skrivbordsstol	1	40	40
Förvaringssystem	2	44	88
Dator	1	500	500
Printer/Scanner	1	199	199
Taklampa	1	34,9	34,9
Skrivtavla	1	49,9	49,9
Totalt			≈ 1 010 €

Tabell 17. Utgifter för maskiner.

Maskiner	Mängd	a-pris, €	Summa, €
Flakbil	1	15 000	15 000
Maskin med frontlastare	1	20 000	20 000
Fårvagn	y	0	0
Totalt			35 000 €

y= kan hyras vid behov

4.3.2. Årliga utgifter

Årliga utgifter innehåller utgifter som tillkommer årligen då småskalig fårproduktion bedrivs. Dessa utgifter varierar beroende på fårskokkens storlek.

Tabell 18. Foderutgifter per tacka enligt Lantbrukskalendern (2020, 303).

Foder	Tillväxt 300g/dag, 2 lamm			
	Enhet	a-pris	Mängd	euro
Hö	kg ts	0,15	108	16
Förtorkat ensilage	kg ts	0,12	165	20
Bete	kg ts	0,11	274	30
Fodersäd	kg	0,19	154	29
Koncentrat	kg	0,4	5	2
Mineralfoder	kg	0,55	5	3
Betäckning, sjukv. O.dyl.	enh.	27	1	27
Djurkapital	euro	0,05	151	8
Rörelsekapital (60%)	euro	0,05	156	8
euro				143
Täckningsbidrag	euro			73
Foder sammanlagt	euro			100
Arbete	h	16,7	8	134

Räknat med 30 får blir foderkostnaderna per år 4 290 €

Tabell 19. De årliga avskrivningsutgifterna.

Avskrivningar	Längd på avskrivning	Hela utgiften, €	Årlig summa, €
Ladugård	15 år	150 000	10 000
Maskiner	10 år	35 000	3500
Totalt		185 000 €	13 500 €

Tabell 20. Utgifter för allmänna förnödenheter.

Förnödenheter	Mängd	a-pris	€
Strö, halm	10	25/bal	250
Mjölkersättning	5	30	150
Saltsten	4	5,2	20,8
Öronmärken	100	100 för 69,9	69,6
Registrering Suomen Lammasyhdistys	1	79/år	79
Totalt			≈ 570 €

Tabell 21. Betäckningsutgifter (Lammasyhdistys, 2020)

Betäckningsutgifter	St. pris	30 tackor i 1 vecka	20 tackor i 2 veckor
per betäckt tacka	10 €	300 €	200 €
skötselavgift/dag	1 €	30 €	20 €
Totalt	11 €	330 €	220 €

4.3.3. Införskaffning av livdjur

Införskaffning av livdjur görs efterhand. Målstorleken på fårskocken är 30 tackor. Har i tabellen nedan gjort några exempel på hur mycket det skulle kosta att dels köpa in hela besättningen samtidigt, samt exempel på köp där färre livdjur köps.

Tabell 22. Utgifter för rekrytering av livdjur (Lammasyhdistys, 2020).

Finsk Lantras	St. pris fr.o.m.	30 tackor	baggar	20 tackor	2 baggar
Tacka 4–12 mån	260 €	7 800 €		5 200 €	
Tacka minst 1 år	330 €	9 900 €		6 600 €	
Bagge 4–12 mån	380 €		1 900 €		760 €
Bagge minst 1 år	450 €		2 250 €		900 €

4.3.4. Inkomster

Årliga inkomster innehåller utgifter som tillkommer årligen då småskalig fårproduktion bedrivs. Dessa inkomster varierar beroende på fårscockens storlek.

Tabell 23. Inkomster per tacka och år enligt Lantbrukskalendern (2020, 303).

Per tacka och år	Enhet	a-pris	Mängd	€
Kött (20kg/lamm)	kg	3,63	36	131
Kött (27 kg/tacka)	kg	0,75	5,4	4
Ull	kg	1,5	5,4	8
EU bidrag per tacka	st.	45	1	45
EU bidrag för slaktlamm	st.	28	1	28
Nationellt stöd	de	0	0	0
Totalt	euro			216 €

Räknat med 30 tackor så blir inkomsterna allt som allt 6 480 €.

Tabell 24. Försäljningspriser för livdjur (lammasyhdistys.fi, 2020)

Livdjur	
Finsk Lantras	St. pris fr.o.m.
Tacka 4–12 mån	260 €
Tacka minst 1år	330 €
Bagge 4–12 mån	380 €
Bagge minst 1 år	450 €

Vid försäljning av skinn fås 80–120€ per skinn (Lammasyhdistys, 2020).

4.4. Sammanfattning av beräkningar

Enligt min plan för avbetalningar är de årliga utgifterna för renoveringen 10 000 och maskiner 3500, vilket resulterar i att det första årets investeringars slutsumma för fasta investeringskostnader: 44 375 €. Efter det tillkommer årligen avskrivningarna till de totala utgifterna.

Tabell 25. Sammanfattning av investeringsutgifterna.

Investeringsutgifter	Pris, €
Renovering av Ladugården	150 000
Inredning till Ladugården	8 327
Rasthagar och beten	19 261
Redskap	2 475
Kontor	812
Maskiner	35 000
Totalt	≈ 215 900 €

Tabell 26. Sammanfattning av de årliga utgifterna för en besättning med 30 tackor.

Årliga utgifter	Utgift, €
Foder	4290
Förnödenheter	569,4
Betäckningsutgifter	330
Totalt	≈ 4860 €

Tabell 27. De årliga avskrivningsutgifterna

Avskrivningar	Längd på avskrivning	Hela utgiften, €	Årlig summa, €
Ladugård	15 år	150 000	10 000
Maskiner	10 år	35 000	3 500
Totalt		185 000 €	13 500 €

Tabell 28 visar hur mycket det skulle kosta för att köpa hela besättningen på en gång. Det är inte så jag skulle göra, utan planerar att sakta bygga upp min besättning med inköpta livdjur, samt utöka mängden tackor med egenavlade djur. Då kommer investeringssumman för tackor att vara lägre, samt även foderutgifterna det första året. I tabell 26 framgår det hur mycket betäckningsutgifter, foder, förnödenheter och fårskötselkostnader skulle vara med full besättning på 30 tackor.

Tabell 28. Sammanfattning av utgifterna för införskaffning av livdjur.

Införskaffning livdjur	Pris fr.o.m.	mängd
Finsk lantras, tackor	9 900 €	30 tackor över 1 år
Finsk lantras, baggar	900 €	2 baggar över 1 år
Totalt	10 800 €	

Tabell 29. Sammanfattning av inkomster.

Inkomster	Summa, €
30 tackor per år	6 480
Skinn	80–120 €/st.

Tabell 30. Inkomst vid försäljning av livdjur.

Livdjur	St. pris fr.o.m.
Tacka 4–12 mån	260 €
Tacka minst 1 år	330 €
Bagge 4–12 mån	380 €
Bagge minst 1 år	450 €

Stödsummor och vissa kostnader saknas i beräkningarna. Utgifterna betalas med hjälp av lån, avbetalning, inkomster och stöd. Det exakta resultatet av de ekonomiska uträkningarna går inte att ge i detta läge. Avbetalningsplan på investeringsutgifterna kan planeras exakt efter att inkomstkällorna är klara. Har nu gjort uppskattad avbetalningsplan för renovering av ladugården samt maskinutgifter.

5. Diskussion

Diskussionen är uppbyggd utgående från forskningsfrågorna: Vad krävs för start av småskalig fårproduktion? Passar småskalig fårproduktionsverksamhet på Lillgård? Vad är de ekonomiska förutsättningarna för småskalig fårproduktion på Lillgård?

5.1. Start av småskalig fårproduktion

I Finland ökar intresset för närproducerade och inhemska produkter vilket gynnar direktförsäljning och småskalig fårproduktion (Barman-Geust, 2019). Detta utgör en bra grund för att starta en gårdsbutik och även Lillgårds läge är bra för det.

Då det alltid funnits husdjur på Lillgård finns det goda förutsättningar för att fortsätta med småskalig djurhållning i form av fårproduktion. Detta skulle möjliggöra upprätthållande av kulturlandskapet, intresse samt viljan att hålla gårdens traditioner i liv. För att börja med fårproduktion krävs ett intresse och vilja att lära sig nya praktiska kunskaper samt att man bryr sig om djurens välmående och känner till lagstiftningen och övriga bestämmelser gällande djurhållning. Förutom intresse är grunden för start av småskalig fårproduktion en gård med lämpliga marker och byggnader, eller ställe som kan byggas om för produktion. En god uppfattning om ekonomiska förutsättningar är av avgörande betydelse för start av produktion. Uträkningarna visar vad som behövs införskaffas för småskalig fårproduktion på Lillgård. Annat som krävs är att ha bra kontakter med andra gårdar både i grannskapet och inom branschen för rådfrågning och samarbete.

I teoridelen beskrivs vad som behövs, vad bestämmelser och reglerna är för småskalig fårproduktion. Valet av fårras är ett av de första a man bör bestämma sig för. Att sedan planera hur fårproduktionen skulle förverkligas är nästa steg. I kapitlet om fårhuset (3.6) fås en bild över hur stor produktion som kan fungera på gården, vilket undersöks närmare i fallstudiedelen. Utgående från lagbestämmelser och tillgängliga utrymmen på Lillgård har uträkningar gjorts för hur många får som ryms i djuravdelningen respektive lösdriftstallet, samt hur många som ryms att äta vid foderbord och foderhäckar. Utgående från detta kan en besättning på ca 30 får ingå och på basen av detta gjordes de ekonomiska beräkningarna som presenteras i ekonomidelen.

5.2. Passar småskalig fårproduktionsverksamhet på Lillgård?

Lillgård har bra betesmarker för får och för dessa kan miljöstödd sökas (Pro Agria Etelä-Suomi, 2020). Det finns även byggnader som med rätt liten ombyggnad kan göras om till fårstall. Även en del maskiner och redskap finns färdigt på gården, vilket gör att det inte

behövs införskaffas så mycket redskap eller byggas om från grunden. Med tanke på gårdens historia skulle fåren uppehålla kulturlandskapet då skogsmark och ängsmark skulle hållas betade. I och med bete gynnas kulturbiotoper, fåren utför landskapsvård som ökar den biologiska mångfalden vilket ger en artberikning på betesängar och skogsmarker (Knowsheep, 2013, 142, 2005, 54, Pulkkinen, 2019, 14). Den mångsidiga födan från ett varierande bete ökar välmåendet och berikar köttets smak hos fåren (Jansson & Östman). Att ha beten på ängar, skogsbeten och i gamla hagar gör att de mest utrotningshotade livsmiljöerna, vårdbiotoperna, uppehålls (Pulkkinen, 2019, 14)., Vårdbiotoper är en livsmiljö som kräver extra stöd då husdjursgårdans antal minskar i landet och i och med det även mängden betande djur (Pulkkinen, 2019, 14). Med tanke på den biologiska mångfalden och bevarandet av vårdbiotoper är betandet av fåren bra för gårdens miljö och mångfald.

5.2.1. Utrymmen

Ladugårdsbyggnaden har många olika utrymmen, vilka alla går att nyttja för fårproduktion. I djuravdelningen med lösdriftstallet kunde fåren hållas och området väster- och norr om ladugården användas som rasthagar så att fåren fritt kan gå ut och in.

Den gamla gödseldalen i anslutning till djuravdelningen kunde fungera som vind- och väderskydd i tackorna och lammens rasthage. I djuravdelningen finns även en gammal kalvbox som kan användas som sjukbox för fåren. Intill denna finns även utrymme för förvaring av redskap, extra grindar och förnödenheter. Stilladan kan användas som förvaring samt foder- och hölager varifrån det är lätt att sprida fodret till foderborden i djuravdelningen.

Garaget kommer fortsättningsvis vara gårdens verkstad men där kan även inredas ett kontor, där allt viktigt hålls inlåst och kontorsarbete görs. Den gamla sadelkammaren som är i anslutning till garaget kan även fungera som förvaringsutrymme.

Själva gårdsplanen har många möjligheter och i fallstudiedelen görs planer upp för hur alla de olika utrymmena skulle utnyttjas för småskalig fårproduktion.

5.2.2. Finsk lantras

Finsk lantras är Finlands vanligaste fårras vilket gör att det finns ett bra avelsmaterial, med rasegenskaperna som är bra med tanke på småskalig produktion (Pro Agria, 2020). Tackorna får många lamm, deras lynne ger dem bra modersegenskaper, de tar väl hand

om sina lamm och lammen växer snabbt (Knowsheep, 2013, 142 & Mäki-Tanila, 2018, 8 & Finnsheep, u.å.).

Planerad vårlamning på gården gör att dygnet runt-arbete krävs endast en tid på året. Detta gör att arbetstopparna och behovet av extra arbetskraft är fokuserade på den perioden., Vårlamningar passar även i övrigt på Lillgård då fåren alltid skulle vara på samma ställe. Under våren lamar de inne och får sedan gå ut på bete med lammen till sommaren.

5.2.3. Beten

På Lillgård finns enligt utmätningarna i fallstudiedelen 33 ha möjliga betesområden. Betena är både åkerbeten, skogsbeten och ängsbeten, samt en kombination av dessa. Mängden möjlig betesmark skulle göra det möjligt att ha en fungerande betesrotation samtidigt som hö och foder kan odlas på de åkrar som inte används som beten det året. Halm kan tas från åkrarna i samband med tröskning, men också köpas in till gården i form av storbalar. Gårdens skogar brukas ekonomiskt, varifrån också inkomst skulle komma. Detta är dock inte medräknad i de ekonomiska uträkningarna.

5.2.4. Läge

Området där Lillgård ligger korsas av två stora landsvägar, Södra Salovägen och Virkbyvägen. Det är ca 8 km till Ingå centrum och 60 km till både Helsingfors och Salo, så gårdens läge är bra. Närheten till vägarna men medför även en viss risk med tanke på rymningsfaror och eventuell förflyttning av får över den. Markerna som hör till Lillgård lämpar sig väl som betesmarker och därför även för fårproduktion.

5.3. Ekonomiska förutsättningar för småskalig fårproduktion på Lillgård

Det finns flera positiva ekonomiska förutsättningar för småskalig fårproduktion på Lillgård. Gården ligger geografiskt på en bra plats, med goda vägförbindelser vilket är en fördel med tanke på eventuell gårdsbutik. Detta underlättar marknadsföring och försäljning. Det finns i nuläget ett ökat intresse för får- samt närproducerade produkter i Finland. Detta ger möjlighet att nå nya kunder, sälja produkter till andras gårdsbutiker, ha egen gårdsbutik eller direktförsäljning via REKO (Barman-Geust, 2019). Då produktionen skulle vara småskalig och gården skulle bedrivas av en person är samarbete med andra gårdar viktigt. I framtiden finns det utvecklingsförutsättningar på gården via ombyggnad av t.ex. det öppna lidret, vilket skulle innebära utrymme för en större fårgrupp.

Hur driftsplanen kan förverkligas och fårproduktionen kommer igång och ger inkomst är avgörande. Eventuella sänkningar av stöd, att regeringen eller EU satsar mindre på småskalig djurproduktion och sämre ekonomiska tider påverkar helhetsekonomi och lönsamheten. Utöver detta är kapital för investeringsutgifter, renoveringskostnader och upprätthållande av fastigheterna kostnader som är svåra att betala på en gång. En noggrannare investeringsplan bör göras än den uppskattade plan som ingår i detta arbete. Lillgård skulle bedrivas som ett enmansföretag med en person som är ansvarig för ekonomi och att arbetet sköts. Detta kan vara problematiskt då det gör verksamheten känslig för sjukdomsfall, ork och tidsplanering.

Vad som går att utläsa av de ekonomiska uträkningarna är att det finns mycket som bör investeras i och många årliga utgifter när småskalig fårproduktion inleds på en gård. Det är viktigt att ha ett tillräckligt stort startkapital för dessa investeringar, för det tar tid förrän fårproduktionen blir lönsam. Inkomster i form av stöd och bidrag är essentiella. Eftersom ladugården är gammal blir renovationsutgifterna höga, då både vatten-, el- och ventilationssystemet bör förnyas och renovering för att göra utrymmena lämpliga för får krävs. Eftersom det redan finns virke, redskap och verktyg på gården drar detta ner på kostnader för renovering av foderbord, byggandet av vind och väderskydd för fåren, reparation av norrväggen i lösdriftstallet och allmänna reparationer av byggnaderna.

Livdjur införskaffas efter hand och det är bra att börja med en liten grupp tackor för att sedan utöka gruppen med tackornas lamm åren efter. Nya baggar köps in årligen för avel eller så hyrs baggar in för betäckning och bagglammen far till slakt efter sommararbetet.

Inkomstkällorna då fårproduktion bedrivs är försäljning av fårprodukter såsom kött, ull, skinn och försäljning av livdjur. Till inkomsterna hör även stöd, såsom EU bidrag per tacka och per slaktlamm. De olika stöden, t.ex. investeringsstöd, stöd för unga företagare, stöd för ursprungsras skulle hjälpa finansiera verksamheten (kapitel 5.2). För stora investeringar, som renoveringen av ladugårdsbyggnaden samt behövt material, såsom för rasthagar och beten och inredning till djuravdelningen och maskinköp behövs lån. Större investeringsutgifter betalas enligt avbetalningsplan. Eventuella problem med ekonomin kan uppkomma ifall den egna ekonomin blir sämre, oväntade utgifter tillkommer och eftersom marknaden och allmänhetens intresse för fårprodukter kan fluktuera.

6. Slutsats

Som en sammanfattande analys har en SWOT-analys gjorts för att få fram styrkor, svagheter, möjligheter och hot när det gäller småskalig fårproduktion (Fig. 17).

<p>Styrkor -Strengths</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intresse för att börja med fårproduktion • Bryr mig om djuren – vill att de ska ha det så bra som möjligt • Färdiga byggnader, maskiner och redskap på gården -behöver inte införskaffas • Bra möjliga betesmarker – vissa kan sökas stöd för • Bra läge, lätt att nå, nära till stora vägar och kunder • Kontakter - andra gårdar, framtida samarbete med granngårdar • Ökat intresse för fårprodukter i Finland • Vår lamning – endast en tid på året då dygnet runt-arbete krävs • Finsk lantras: <ul style="list-style-type: none"> – Finlands vanligaste fårras så relativt stort avelsmaterial finns och lätt att införskaffa djur – bra rasegenskaper 	<p>Svagheter – Weaknesses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ensam arbetare – sjukdomsfall, ork, tid • Ekonomi – pengar till införskaffande, reovering och upprätthållande • Brist på praktisk kunskap i att driva egen fårgård, odling av foder och allmänt jordbruk, utfodring, lamningar och fårskötsel • Ladugården är en gammal byggnad, reovering och skötsel behövs • Närheten till Södra Salovägen, rymningsfaror och eventuell förflyttning över den
<p>Möjligheter – Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kan hitta egen nisch • Utvecklingsmöjligheter via ombyggnader – större fårgrupp • Intresse för närproducerat och finska produkter ökar • Att lära mig om sådant jag är intresserad av; får och branschen • Samarbeten med andra gårdar, förädlare och försäljare • Nå nya kunder • Att sälja till gårdsbutik eller direktförsäljning, t.ex. REKO • Uppehållande av kulturlandskap, kulturbiotoper och landskapsvård 	<p>Hot – Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi • Framtida stödssänkningar? • Egen hälsa • Folks intresse för fårprodukter kan fluktuera • Rovdjur • Sjukdomar hos fåren och problem vid lamningar

Figur 17. SWOT-analys.

Jag har alltid varit intresserad av småskalig djurproduktion. På grund av det mer personliga sätt som man på småskaliga gårdar får kontakt med och kan lära känna sina djur. För min kanske framtida gård, Lillgård, tycker jag att småskalig fårproduktion passar bäst. Såsom jag nämnde i inledningen så har jag valt rasen finsk lantras, dels pga. den kulturella och historiska aspekten, rasens egenheter samt att jag tycker om och är intresserad av rasen. Med historisk aspekt menar jag att mina farföräldrar hade rasen finsk lantras på gården förr.

Jag har under arbetets gång lärt mig mycket nytt om fårproduktion i Finland och jag har ännu mycket kvar att lära mig. Jag skulle behöva mer praktisk kunskap i att driva egen fårgård, odling av foder och allmänt jordbruk, utfodring, lamningar och om fårskötsel vilket kunde erhållas genom att t.ex. gå på kurser, läsa mer om fårproduktion, hjälpa till med lamningarna på fårgårdar eller genom en ytterligare lamningssäsong i Skottland. Jag är efter detta examensarbete ännu mer intresserad av småskalig fårproduktion och ser fram emot att i framtiden förverkliga de planerna jag gjort i fallstudiedelen.

Sammanfattningsvis har min studie visat att får kunde lämpa sig väl på Lillgård där både byggnaderna och markerna kan användas för fårproduktion. Den främsta utmaningen är att samla in behövligt startkapital. Genom att arbeta några år så hoppas jag kunna börja med småskalig fårproduktion på Lillgård. Att vara enmansföretagare är alltid en risk, med tanke på eventuella sjukdomsfall och brist på ork. Därför har även möjligheten att anställa hjälparbetskraft vid behov tagits i beaktande. Särskilt under lamningsperioden skulle extra hjälp behövas.

Jag skrev detta arbete för min egen skull som en inledande undersökning för start av småskalig fårproduktion. Målet var att få en överblick över allt vad som behöver införskaffas för att börja med småskalig fårproduktion. Under arbetets gång har jag kommit fram till att de viktigaste aspekterna för att starta en fårproduktion är den egna ekonomiska situationen, ett personligt intresse för fårproduktion, en lämplig gård för ändamålet, praktiska kunskaper samt viljan och beredskapen att arbeta med fårproduktion. Jag har ett intresse för fårproduktion och har kommit fram till att Lillgård som gård är lämplig för ändamålet.

7. Källor

- Barman-Geust, H., 2019. *Från jord till bord utan mellanhänder. En empirisk undersökning om rekoringarnas konsumenter i Finland*. Avhandling pro gradu i sociologi. Åbo akademi, Fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi.
- Bernes, G. & Palmborg, C., 2018, *Vad innehåller stallgödseln från fårhuset?* Fårskötsel, 18(2), s.17–19
- Fag, B., 2018. *Fårgödsel – skitviktig resurs eller kvittblivningsproblem?* Fårskötsel, 18 (2), s. 10–12.
- Finlex, 1996, *Djurskyddsförordning, 7.6.1996/396*, [online]<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1996/19960396> [hämtat 11.04.2019]
- Finlex, 2013. *Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds*. [online]<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20130532> [hämtat 11.04.2019]
- Finlex, 2013. *Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds*. [online]<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20130532> [hämtat 20.04.2019]
- Finnsheep ry., u.å., *ominaisuudet* [online]<http://www.finnsheep.fi/ominaisuudet.html> [hämtat 1.2.2020]
- Freefarm, 2003. *Exempel på foderstat för får*. [online]<http://www.freefarm.se/djur/far/> [hämtat 20.01.2020]
- Fåravelsförbundet, 2020 [online]<http://www.faravelsforbundet.se/> [hämtat 12.01.2020, 08.02.2020]
- Granström, K., Hedlund, S., Andrésson, B., 2018. *Framtidens smartaste stall – lammproduktion*. Fårskötsel, 18(3), s. 24–26.
- Granström, K., 2018. *Som du bäddar får djuren ligga – om strö i fårhuset*. Fårskötsel, 18(2), s.13–16.
- Gröntoft, M., 2018. *Fårskötsel – En näring i behov av modernisering*. Fårskötsel, 18 (8), s.16-17.
- Hankkija Oy, u.å. *Uuhen ruokinta* [online]<https://www.hankkija.fi/rehut/muiden-elainten-rehut-ja-ruokinta/lampaiden-rehut-ja-ruokinta/uuhen-ruokinta/> [hämtat 10.02.2020]
- Ingås kartplats, u.å. [online]<http://inkoo.karttatiimi.fi/> [hämtat 2.12.2019]
- Jansson, A. & Östman, N., 2005. *Fårboken*. Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Jord- och skogsbruksministeriets förordning om byggnadstekniska och funktionella krav för byggande av får- och getstallar som understöds, 532/2013, Utfärdad i Helsingfors den 27 juni 2013. [online]

Jordbruksverket, Aronsson, M., 2013. *Skogsbetesmarker*, 2013.

[online]http://www.jordbruksverket.se/download/18.425b011913efa70e20e14cf/1370419559966/ovr3_31.pdf [hämtat 13.04.2020]

Jordbruksverket, 2016. *Byggnader för lammproduktion*.

[online]https://www2.jordbruksverket.se/download/18.33d3dceb153726505799cafg/1458032207219/jo16_4.pdf

Jordbruksverket, 2019. *Det minsta behövliga utrymmet vid rakt foderbord eller rund foderhäck för får*. [online]

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/foder/foderforolikadjurslag/farochgetter.106.6beabof111fb74e78a780001533.html> [hämtat 10.03.2020]

Jordbruksverket, Lindqvist, Å., Granström, K., Hammarberg, K., 2011. *Friska får*.

[online]https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_jo/jo11_12.pdf [hämtat 13.04.2020]

Jordbruksverket, 2019. *Slakt och annan avlivning av får och getter*.

[online]<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/farochgetter/slaktochannanavlivning.4.45fbof14120a3316ad780001504.html> [hämtat 10.02.2020]

Kellfri, u.å. *Ruokintahäkki lampaille*. [online] <https://www.kellfri.fi/ruokintahakki-lampaille-o-1-7-m> [hämtat 03.12.2019]

Keskipohjanmaa, 2018. *Oikeaoppinen keritsemien nostaa villan arvoa*.

[online]<https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/550500?brand=KP24.Settings.Brands&title=Oikeaoppinen%20keritsemien%20nostaa%20ovillan%20arvoa%20%20%E2%80%93%20Katso%20video> [hämtat 02.10.2018]

Knowsheep, 2013. *Traditionsenlig fårhushållning – På estniska och finska kuster och öar*. Tallinn: Estonian Crop Research Institute, s. 141–144.

Lowerbrimleycoombe farm, 2018. *Lambing 2018*.

[online]<https://www.lowerbrimleycoombefarm.com> [hämtat 02.04.2020]

Lärn-Nilsson, J., Jansson, D.S. & Strandberg, L., 2005. *Naturbrukets husdjur*. Sundbyberg: Alfa Print.

Maanmittauslaitos, u.å. *Karttapaikka*.

[online].<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/> [hämtat 7.1.2020]

Mäki-Tanela, A., 2018. *Lammastalouden kehittämiseen pitää satsata*, *Lammas & vuohi*, 18(4), s. 8.

Parikka, P., 2018. *Ammattina maisema*, *Lammas & vuohi*, 18(4), s. 35-38.

Pro Agria, 2019. *Lampaiden ja vuohien laidunopas, 2019*.

[online]https://www.proagria.fi/sites/default/files/attachment/lampaan_laidunnusopas_pieni_resoluutio.pdf [hämtat 13.04.2020]

- Pro Agria, 2018. *ProAgrian lammastuotosseurannan tiedot 2018*. [online] https://proagria.fi/sites/default/files/attachment/proagrian_lammastuotoss_eurannan_tiedot_2018_.pdf [hämtat 12.10.2019]
- ProAgria, 2014. *Suomenlammas*. [online] <https://proagria.fi/sisalto/suomenlammas-7060> [hämtat 03.12.2019]
- Pulkkinen, H., 2019. *Lammastuotannon ympäristövaikutukset*, *Lammas & vuohi*, 19(2), s. 14.
- Ruokavirasto, Henttu, K., 2018. Anvisning om märkning och registrering av får och getter. [online] https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/viljelijat/elaintenpito/elainten-merkinta-ja-rekisterointi/lampaat/lammasvuohiohje-24.8.2018_sv.pdf [hämtat 11.04.2020]
- Ruokavirasto, Priha, M., 2003. *Bete*. [online] https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/tietoa-meista/asiointi/oppaat-ja-lomakkeet/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/oppaat-ja-esitteet/sv/guide_bete.pdf [hämtat 13.04.2020]
- Seilab Oy, 2008. *Rehutuskimukset*. [online] <http://www.seilab.fi/tutkimukset/.rehutuskimukset.html/48143.pdf> [hämtat 02.04.2020]
- Sjödin, E., 2007. *Får*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- SLU, 2009. *Byggnader och inhysningssystem för lammproduktion*. [online] https://pub.epsilon.slu.se/5885/1/meiner_et_al_110323.pdf [hämtat 15.04.2020]
- SLU, 2013. *Djupströbäddar i fårproduktionen – dess egenskaper samt alternativa strömedel*. [online] https://stud.epsilon.slu.se/5725/1/Nihlstrand_J_130624%20.pdf [hämtat 15.04.2020]
- Statsrådets förordning om skydd av får, Given i Helsingfors den 10 juni 2010, 587/2010, I enlighet med statsrådets beslut, fattat på föredragning från jord- och skogsbruksministeriet, föreskrivs med stöd av 4 § 2 mom., 5 § 2 mom. och 6 § 2 mom. i djurskyddslagen (247/1996)
- Spörndly, R., 2003. *Fodertabeller för idisslare 2003*, SLU. Intuitionen för husdjurens utfodring och vård. Rapport 257. Uppsala 2003. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2010/20100587> [hämtat 16.5.2019]
- Suomen Lammasyhdistys ry, a, u.å., *Ominaisuudet*. [online] <http://www.finnsheep.fi/ominaisuudet.html> [hämtat 25.02.2020]
- Suomen Lammasyhdistys ry, b, u.å., *Suomenlammas (Finnsheep)*. [online] <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/suomenlammas/> [hämtat 12.03.2020]
- Suomen Lammasyhdistys ry, c, u.å., *Villa, uusiutuva luonnonvara*. [online] <http://www.finnsheep.fi/villa.html> [hämtat 25.03.2020]

Vintti, 2013. *Suomenlammas ekolankahetteikössä.*

[online]<http://vintti.yle.fi/yle.fi/olotila.yle.fi/koti/kasityot/ekolangat-arvioinnissa-onko-ekompaa-kuin-suomenlammas.html>

Bilagor

Underlag för beräkningar

Investeringsutgifter

Renovering av Ladugården

- Kostnaderna för att renovera skulle bli ca. 150 000 € uppskattat av Jan Grönholm.
- I behov av renovering ingår förnyelse av elsystem, vattensystem från nya borrbrunnen, sanering av golv, målning av ytor, förnyelse av ventilationssystemet, förnyelse av foderbord och förnyelse av belysningsystem.

Inredning till Ladugården

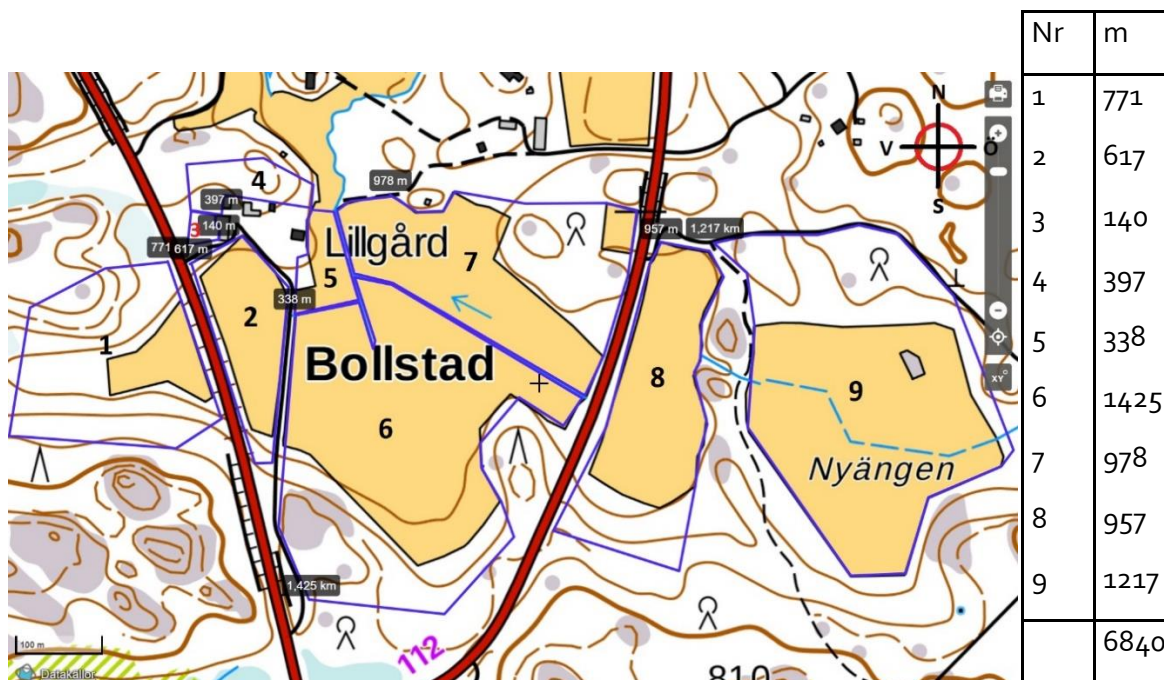
- Drickhoarnas pris är taget från www.savenmaa.fi 04.04.2020.
- Grindarna, portarna, pinnar till grindar, grindfästen och lammkammargrindarnas pris är från www.farmarinverkkokauppa, taget 6.4.2020.
- Värmelampornas, de tvåsidiga höhäckarnas, pris på ämbar och fat är taget från www.kotielantarvike.fi 4.4.2020.

Redskap

- Priset på skottkärra och grep är taget från www.hankkija.fi 4.4.2020.
- Nappflaskornas, bultpistolens, öronmärkningstångens och djurvågens pris är från www.kotieläintarvike.fi 4.4.2020.
- Lamningshjälpmedels pris är taget från www.trelammproducenter.se/ 4.4.2020.
- Förvaringslådorna sorteras pris är taget från www.ikea.com 4.4.2020
- Verktygsbackens och vattenslangen med av och påsättning i ändan av slangens pris är taget från www.biltema.fi 4.4.2020.

Rasthagar och beten

Stängsel

- Allt som allt behövs ca 7000m stängsel. Den längsta omkretsen på hage är ca 1,5 km.
- Impregnerade trästolpars pris är taget från www.byggmax.fi 6.4.2020.
- Handtagens, plaststolparnas, elnätens, elbandens och isolatorernas pris är taget från www.delaval.com 4.4.2020
- El-ollarnas, eller aggregatens pris är uträknade enligt tabeller på https://www.delaval.com/globalassets/inriver-resources/document/brochure/6228184000_2020_broschyr_web.pdf så skulle De Laval's aggregat E60M, som är ett batteridrivet aggregat eller "el-olle" som går att kombinera med solceller vilket sparar energi. Aggregatet passar för får och getter. Man kan koppla ihop två olika stängsel med samma aggregat, vilket gör att man inte måste köpa fler än 2, en för rasthagarna och en för beten. Ifall betena för tex baggar är längre ifrån betet för får och lamm så kan man flytta den från rasthagarna till den ena.
- Effekten av elstaket minskar alltid då gräs rör banden eller nätet.
- Aggregaten kostar i april månad 2020 330€ styck, vilket betyder 660€ för två.
- Vattenkarens och foderkarens pris är från www.kotieläntarvike.fi 4.4.2020.
- Höhackarna har tak och priset är taget från www.granngården.se 4.4.2020.
- Vindskydd byggs själv med material från gården, krossgrus i rasthagarna för att förhindra gytta finns, vagn och 2 st. 1000-litersvattentunnor finns redan.
- Vattenslangens pris är taget från www.tokmanni.fi 4.4.2020.
- Insamlingsgrindens pris är från www.farmarinverkkokauppa, taget 6.4.2020.

Kontor

- Skrivbord, skrivbordsstol och förvaringssystem pris är taget från www.ikea.com 4.4.2020.
- Datorns och printer/scannerns pris är taget från www.gigantti.fi 6.4.2020 & 3.5.2020.
- Taklampans och skrivtavlans pris är taget från www.biltema.fi 4.4.2020.

Maskiner

- Ungefärligt pris på begagnad flakbil är taget från www.auto1.fi 6.4.2020
- Priset på maskin med frontlastare (pienkuormaaja Schäffer), begagnad är taget från www.nettikone.com
- Fårvagn kan hyras vid behov.

Årliga utgifter

- Fodertabellen är skriven enligt Lantbrukskalendern 2020, sid 303. Livdjursrekryteringstabellen och betäckningskostnaderna är tagna från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/suositus hinnat-2020/>.

Förnödenheter

- Strö, halmens pris är taget från www.uotilat.fi 6.4.2020.
- Mjölkersättningens pris är taget från www.trelammproducenter.se/ 4.4.2020.
- Saltstenens pris är taget från www.hankkija.fi 4.4.2020.
- Till fårskötselkostnader såsom Slakt, Styckning, Klippning, Verkning, Skinntillverkning anlitas utomstående hjälp. Priser varierar.
- Öronmärkenas pris är från www.kotieläintarvike.fi 4.4.2020.
- Registrering via Suomen Lammasyhdistys sidor.
- Veterinärkostnader och Avmaskning, varierar priserna enligt vad som görs, tid på dygn, om det är veckoslut, veterinärens resekostnader osv.